

T. C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNDE ALLAH
TASAVVURU (IĞDIR ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
DOÇ. DR. EMİNE ÖZTÜRK

Hazırlayan
ABDULSELAM TALUK

IĞDIR 2014

T. C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNDE
ALLAH TASAVVURU (IĞDIR ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
DOÇ. DR. EMİNE ÖZTÜRK

Hazırlayan
ABDULSELAM TALUK

IĞDIR 2014

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK danışmanlığında, Abdülcelal Talak tarafından hazırlanan bu çalışma 31.12.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı ...Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZKAN İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Selim Ahmetoğlu İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 31.12.2014

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZKAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Gençlik dönemi üzerinde gerçekleştirilen çok sayıda araştırma yapılmasına rağmen, İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yeterince çalışma yapılmamış, Allah tasavvuru konusunun ise işlenmemiş olması dikkate alınarak gerçekleştirilen bu çalışmada, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin Allah tasavvuru incelenmiştir. Ayrıca gençlerin Allah tasavvuru demografik özellikler, imanın sebep sonuç kaynak ve ortamı ve ayrıca dindarlık boyutlarında ele alınarak incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 2012-1013 eğitim öğretim yılında Iğdır İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde okuyan 9-10-11-ve 12. Sınıf öğrencilerinden oluşmuştur. Çalışmada veri toplama amacıyla dokümantasyon metodu ve tasvir metodunun bir parçası olan anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada istatistikî analiz tekniklerinden olan frekans analizinden faydalanılmıştır. Araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, hipotezleri ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde İmam Hatip liselerinin tarihçesi ve onlara ait bazı istatistiklere ve Semavi dinlerde Allah tasavvuruna yer verildikten sonra ikinci bölümde konuyla ilgili uygulamalı araştırmaya ve veri analizlerine yer verilmiştir. Genel değerlendirme ve sonuçta ise konunun genel bir değerlendirmesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Liseleri, Allah, Din, Tasavvur

ABSTRACT

In this research regarding the fact that enough work hasn't been done on Religious vocational high school students, the topic of God's description hasn't been studied, although a lot of research has been made on Youth, the God's description of the Religious vocational high school students has been examined. Moreover, the young students' description of God has been examined in terms of demographic features, the faith's reason result source and environment and also religion. The sample of the research consists of 9th -10th -11th and 12th class students who study at İğdir Religious Vocational High School and Anatolian Religious Vocational High School. Survey technique has been used as an element of description method. In the research, frequency analysis which is one of the statistical analysis techniques has been utilized. The research consists of introduction and two parts. In the introduction part the topic, importance, goal, hypothesis and the method of the research have been mentioned. In the first part, the historical background of Religious Vocational High Schools and some statistics related to them and the God's description in Divine religions and in the second part the applied research related to the topic and data analysis take place. In general evaluation and the conclusion part general, evaluation of the topic takes place.

Key Words : Religious High schools, God, Religion, Description

ÖNSÖZ

İmam Hatip Liseleri kuruluşundan itibaren her dönemde gerekliliği ve devamlılığı ile ilgili tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmalar sürerken insanların bu liselere göstermiş olduğu rağbet her geçen gün artmış ve artmaktadır. Son dönemde açılan İmam Hatip Liseleri sayısı da bunu desteklemektedir. İnsanlar bu liselere çocuklarını okul eğitiminin yanında dini eğitimlerini de almaları için göndermektedir. İmam Hatip Liselerinin sadece ve sadece din görevlisi yetişmesi için açıldığını savunan bir kitle de mevcuttur. Bu görüş İmam Hatip Liselerinin meslek lisesi statüsüne sokularak meslek liselerine uygulanan katsayı uygulaması problemi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu problemin artan ilgiyi azaltacağı düşünülmüş fakat başarılı olamamıştır. Daha sonra bu problem ortadan kalkmış ve bu okullarda okuyan çocukların mağduriyeti giderilmiştir.

Tartışma konusu olan İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin yeterli düzeyde bir dini bilgiye sahip olup olmadıklarının araştırılması gerekmektedir. Bundan dolayı araştırmamızda İmam Hatip Liseleri öğrencilerinin Allah tasavvurunu inceledik.

Araştırmamız giriş, iki bölüm ile sonuç ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, hipotezleri ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde İmam Hatip Liselerinin tarihçesi onlara ait bazı istatistikler ve semavi dinlerde Allah tasavvuruna yer verilmiştir. İkinci bölümde konuyla ilgili uygulamalı araştırmaya ve veri analizlerine yer verilmiştir. Genel değerlendirme ve sonuç bölümünde ise konunun genel bir değerlendirmesine yer verilmiştir.

Yüksek lisans sürecimin başlamasına vesile olan, bana bilimsel çalışma hazzını yaşatan ve bu araştırmanın başından sonuna kadar yardımını esirgemeyen beni yönlendiren, tezimi tamamlamamda sonsuz katkısı olan Tez Danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Uygulama yaptığım Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Iğdır İmam Hatip

Lisesi idareci, öğretmen ve öğrencilerine desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Abduselam TALUK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ.....	2
4. SAYILTILAR	2
5. DENENCELER.....	3
6. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	3
7. SINIRLILIKLAR	4
8. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	4
9. VERİLERİN TOPLANMASI	5
10. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	6
11. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ TEMEL TANIMLAR	6
1. TEORİK ÇERÇEVE.....	12
1.1. İMAM HATİP LİSELERİ.....	12
1.1.1. İmam Hatip Liselerinin Kuruluşu	12
1.1.2. İmam Hatip Liselerinin Tarihsel Gelişimi	14
1.1.2.1. İmam Hatip Mektepleri	14
1.1.2.2. İmam Hatip Okulları	15
1.1.2.3. İmam Hatip Liseleri	16
1.1.2.4. Anadolu İmam Hatip Liseleri	17
1.2. ALLAH TASAVVURU	18
1.2.1. Ehl-i Kitâb'ın Allah Tasavvuru	23
1.2.1.1. Yahudilikte Allah Tasavvuru	23
1.2.1.2. Hristiyanlık'ta Allah Tasavvuru.....	26
1.2.2. Cahiliye Dönemi Allah Tasavvuru	27
1.2.3. Kuran'da Allah Tasavvuru.....	34
1.2.3.1. Allah'ın Varlığı ve Varlığının Delilleri	35
1.2.3.2. Allah'ın Birliği (Tevhîd).....	37

1.2.3.3. Allah'ın Sıfatları (Ne Olduğu, Neler Yaptığı)	39
2. UYGULAMALI ARAŞTIRMA	42
2.1. OLGUSAL DURUM ve örneklemin demografik yapısı.....	42
2.1.1. Örneklem ve Yaş Kategorilerine Göre Dağılım	43
2.1.2. Örneklem Cinsiyete Göre Dağılımı	43
2.1.3. Örneklem Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı	44
2.1.4. Örneklem Gelir Durumuna Göre dağılımı.....	44
2.1.5. Örneklem Kardeş Sayısına Göre Dağılımı	45
2.1.6. Örneklem Annelerinin Hayatta Olup Olmamasına Göre Dağılımı	46
2.1.7. Örneklem Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	47
2.1.8. Örneklem Babalarının Hayatta Olup Olmamasına Göre Dağılımı.....	48
2.1.9. Örneklem Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	48
2.2. ALLAH'A İMAN VE İMANIN SEBEP, SONUÇ KAYNAK VE ORTAMI	49
2.2.1. Örneklem Dini Bilgi Düzeylerine Göre Dağılımı	49
2.2.2. Örneklem Allah'a İnanç Durumuna Göre Dağılımı	49
2.2.3. Örneklem İmanın Oluşumunda Etkin Olan Faktörlere Göre Dağılımı .	51
2.3. DİNDARLIKLA İLGİLİ TUTUMLAR.....	52
2.3.1. Örneklem İbadet Sıklığına Göre Dağılımı.....	52
2.3.2. Örneklem İbadet Ederken İçinde Bulunduğu Duygusal Duruma Göre Dağılımı	52
2.3.3. Örneklem İbadet Etmemenin Altında Yatan Nedenlere Göre Dağılımı	53
2.3.4. Örneklem Dini Sohbetlerde En Çok Bahsedilen Konulara Göre Dağılımı	54
2.3.5. Örneklem Dualarda Yapılan Yakarışların Konularına Göre Dağılımı ..	55
2.3.6. Örneklem Hangi Sıklıkla Dua Ettiğine Göre Dağılımı.....	55
GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	58
KAYNAKÇA	61
EK: ANKET.....	64

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Yüksek Lisans tezinin konusunu, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı İmam Hatip okullarında okuyan İmam Hatipli gençliğin Allah tasavvuru oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni bütün İmam Hatip Lisesi gençleri oluşturmaktadır; ancak ulaşma kolaylığı açısından ve imkânlarımız buna elverdiği için bu araştırma Iğdır İmam Hatip Lisesi ve Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi ile sınırlandırılmış bir araştırmadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmada Iğdır İmam Hatip Lisesi'nde eğitim gören öğrencilerin Allah Tasavvuru konusundaki kanaat, düşünce ve eğilimlerini ortaya koymak ve elde edilen verileri, yaş, cinsiyet ve İmam Hatip Lisesinde okuma nedenleri gibi değişkenleri göz önünde bulundurarak incelemek ve Allah tasavvurunun gelişimine etkileri bulunan bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal faktörlerin bu tasavvur ile olan ilişkisini sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde ortaya koymak hedeflenmiştir. Özetle araştırmanın amacı İmam Hatipli gençliğin Allah tasavvurunu, bu tasavvura etki eden faktörlerle ilişkisi çerçevesinde ortaya koymaktır. Böylelikle Din Sosyolojisinin temel araştırma alanlarından birisi olan dinin inançla ilgili boyutunu da sosyolojik açıdan incelemiş olacağız.

Konuyla ilgili belirtmemiz gereken en önemli noktalardan biri de araştırmanın önemi ve benzeri diğer araştırmalardan farkıdır. Bu öneme gelince, araştırmanın önemi konunun Allah tasavvuru boyutunda daha önce araştırılmış olmasına rağmen, İmam Hatipli gençlik üzerinde Allah tasavvuru konusunun daha önce hiç araştırılmamış olmasıdır. Daha önce yetiştirme yurtlarında ve benzeri eğitim kurumlarında kalan gençlerin Allah tasavvuru incelenmiş olmasına rağmen, İmam Hatipli gençliğin Allah tasavvuru incelenmemiştir. Konunun önemi ve diğer araştırmalardan farkı da buradan ileri gelmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ

İmam Hatip Liseleri din eğitimini devlet eliyle vermek ve din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla Türk Milli Eğitim sisteminin bir parçası olarak ilk defa 1924 yılında açılmış olan okullardır. Daha sonraki yıllarda halkın yoğun ilgisi ve talebi ile karşılaşınca her dönemin hükümetlerince sayıları arttırılmıştır. Fakat yine her dönem özellikle kuruluş amacının dışına çıktıkları gerekçesiyle eleştiri ve tartışma konusu olmuştur. Aynı anda hem aşırı bir ilgi ve övgünün ve aynı derecede aşırı bir yerginin muhatabı olan bu okulların öğrencilerinin, İslam inanç sisteminin en temel ögesi olan “Allah” ı nasıl tasavvur ettiklerini bilmek çok önemli ve gereklidir. Bu önem ve gereklilik çerçevesinde yapmayı düşündüğümüz bu araştırma için araştırmanın aşağıdaki temel problemlerini ortaya koymanın uygun olacağı kanaatindeyiz.

1- Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin genel psikolojik özellikleri nasıldır?

2- Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin Allah Tasavvuru konusundaki gelişim düzeyleri nedir?

3- Öğrencilerin Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğrenim görmesi onların Allah tasavvurunun oluşmasında etkili midir?

4- Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin yaş, cinsiyet vb. gibi demografik özellikleri ve bu okulda olma nedenleri Allah’ı farklı tasavvur etmesine neden olmakta mıdır?

5- Öğrencilerin İmam Hatip Lisesi’nde bulunmaları onların kader inançlarını etkilemekte midir? Etkiliyorsa nasıl ve hangi düzeyde etkilemektedir?

6- İmam Hatip Lisesi gençlerinin kader inançları onların kader konusyla ilgili olumsuz tecrübelerini telafi etmekte midir?

4. SAYILTILAR

Araştırmaya daha başlarken varlıkları ve doğrulukları zaten baştan kabul edilip, araştırmaya öylece başlanan araştırma ön-cümlelerimize sayılı denir. Buna

göre araştırmanın sayıltıları şunlardır.

1-Öğrenciler anket sorularını doğru anlamışlar ve cevaplamışlardır.

2-Öğrenciler anketlere verdikleri cevapları içtenlikle ve samimiyetle vermişlerdir.

3-Ankete verilen cevaplar güvenilirdir.

4-Anket soruları öğrencilerin Allah tasavvurunu ölçmek için yeterlidir.

5. DENENCELER

Araştırma öncesinde ortaya konan ve araştırmayla ilgili henüz test edilmemiş, araştırma sürecinde test edilecek yahut denenecek olan araştırmayla ilgili ön- varsayımlara o araştırmanın denence yahut hipotezleri denir.

1-Kişinin İmam Hatip Lisesi okumasının Allah Tasavvurunun şekillenmesinde olumlu yönde etkisi vardır.

2- İmam Hatip Lisesi gençlerinin yaş, cinsiyet ve sınıf düzeyleri vb. demografik özellikleri Allah tasavvurunun oluşumunda farklılaşmalar meydana getirmektedir.

3- İmam Hatip Lisesi gençliği içinde buldukları yaşam koşulları nedeniyle yoğun dini şüphe yaşamaktadırlar.

4-Gençlerin İmam Hatip Lisesi okumaları onların Allah inançlarını olumlu yönde etkilemektedir.

5-İmam Hatip Lisesi gençlerinin Allah inancı konusunda teslimiyetçi bir yaklaşımı söz konusudur.

6. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni (2012-2013 Eğitim ve Öğretim Yılı) içinde İmam Hatip Liseleri'nde okuyan bütün gençlerdir. Ancak araştırmanın örneklemini hem kendilerine ulaşmanın kolaylığı açısından hem de imkânlar açısından İğdır İmam Hatip Lisesi

gençleri ile sınırlıdır.

7. SINIRLILIKLAR

Hiçbir araştırma yanlamasına yapılmaz, araştırma daima derinlemesine yapılır dolayısıyla sınırlandırılmaya muhtaçtır. Araştırma bir tür derinlemesine sondaj faaliyetidir, bu da onun sınırlandırılmasını gerektirir.

1- Araştırmamız örneklemini sadece Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır.

2- Araştırmamızda Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sadece Allah tasavvuru ele alınacaktır.

3- Araştırma Anketi sadece Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinden olan 13-18 yaşları arasındaki gençlere uygulanacak, yöneticilere ve personele uygulanmayacaktır.

4-Araştırma yapıldığı zaman dilimi (2012-2013 Eğitim ve Öğretim Yılı) ve bu zaman dilimi sürecinde Iğdır İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.

5- Araştırma katılımcıların verdikleri cevapların doğruluğu varsayımı ile sınırlıdır.

8. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bir araştırmanın modeli araştırmanın konusunu tayinden, sonuçların sunulmasına kadar geçen faaliyetleri kapsayan süreçtir.¹

Değişkenler açısından bakıldığında, konunun tasvirinde, demografik özellikler ile dindarlık boyutları arasındaki ilişki incelenecektir. Dolayısıyla bu çalışmada değişkenler arasında önerilen ilişkiler modeli şematik olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir.

---

1 Arslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri*, V.Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001, s. 38.

Şekil 1: Değişkenler arası ilişkiler

9. VERİLERİN TOPLANMASI

a. Sayısal Olmayan Verilerin Toplanması

Bu araştırma teorik ve uygulamalı olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır. Araştırmanın teorik kısmı için dokümantasyon metodundan yararlanılmıştır. Teorik zemini oluşturmak için öncelikle Türkiye’de Allah inancı üzerine yazılmış bulunan temel kaynaklar taranmış, bilhassa YÖK’ün tez bankasından, bunun dışında İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi’nden faydalanılmıştır.

b. Sayısal Verilerin Toplanması

Sayısal Verilerin Toplanması İçin Anket Formunun Hazırlanması

Araştırmanın uygulamalı kısmı içinde bilgi toplama tekniği olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket tekniğinin tercih edilmesinin nedeni bu araştırmanın amacının sosyo-ekonomik nedenler ve Allah inancı arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak olmasıdır. Bu ilişkiyi açığa çıkarılması için anket tekniğinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Araştırmada demografik özellikler, Allah tasavvuru ve dindarlıkla -ki dindarlık ölçeği dinin ahlaki, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla ilgili sorular içermektedir- ilgili üç ayrı ölçek kullanılmıştır.

Anket Formunun Dağıtılması ve Anketin Uygulanma Yöntemi

Hazırlanan anket formları araştırmanın uygulama alanı olarak seçilen Iğdır İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne bizatihi araştırmacı tarafından götürülerek yüz yüze görüşmeler şeklinde uygulanmıştır. Anketin uygulanmasına başlanmadan önce Iğdır Valiliği ve Iğdır il Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmıştır. Sonrasında anket, bir ön denemeye tabii tutulmuş ve herhangi bir aksaklığın bulunmadığı gözlemlendikten sonra anket çoğaltılmıştır. Sonrasında izin belgesi ile Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi müdürlüğü ile irtibata geçilerek anketin hangi gün ve saatte uygulanacağı kararlaştırılmıştır.

Öğrenciler bir arada buldukları saatlerinde anket dağıtılmış, 1 saat içerisinde grup tesiri altında kalmadan kendilerine en uygun cevapları verebilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Anket uygulaması bir öğretmen ile birlikte yapılırken katılımcı gözlemlerde ise ortamı etkilemeden çalışmalarını yapılmasına özen gösterilmiştir.

10. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Anket formları değerlendirilirken, araştırma durum tespitine dönük bir araştırma olduğu için özellikle istatistiksel bir analiz türü olan frekans analizinden faydalanılmıştır.

11. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ TEMEL TANIMLAR

1-İmam Hatip Liseleri:

İmam - Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.²

2-Gençlik:

“Gençlik” kavramının şu ana kadar pek çok farklı tanımı yapılmıştır. Şu ana kadar yapılan tanımlardan birkaçı verilmeye çalışılacaktır. Genç veya gençlik kelimesi İngilizcedeki “Young, teenager, youth”³ kelimelerine karşılık gelmektedir. Kelimenin Arapça karşılığı ise, “şab, feta, şebab”⁴ sözcükleridir. Kelime Farsça bir isim olup, “hazine, define” anlamına gelmektedir. Aslında gençliğin Tanrı'nın insana bahsettiği en önemli hazinelerden biri olduğu da su götürmez bir hakikattir. Genç; buluşma ile başlayan fizyolojik ve biyolojik değişmeyi içeren bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir yaş dönemi ve bu dönemin tüm özelliklerini gösteren kişi. Gençlik ise belirgin ve görünür özellikleriyle gençlerden oluşan toplumsal kategoridir.⁵

“Gençlik dönemi bireyin biyolojik ve duygusal süreçlerindeki değişikliklerle başlayan cinsel ve psiko-sosyal olgunluğa doğru gelişmesiyle sürerek, bireyin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı, belirlenmemiş bir zamanda sona eren kozmolojik bir dönemdir. Bu döneme hızlı fiziksel ve sosyal değişiklikler eşlik eder. Gençlik insan hayatının en heyecanlı, en deli dolu, en enerjik evresi olarak ifade olunmakla kalmaz; aynı zamanda bir toplumun, bir ülkenin geleceğini tesis edecek olan sosyal bir grup olarak da tanımlanır.”⁶

3-Allah ve Tanrı:

² Erişim Tarihi: 2Mart 2012; <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>.

³ Redhouse, *İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce Sözlük.*, Milliyet Yay. İstanbul, 1992, s. 831.

⁴ Mutçalı, Serdar *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay, İstanbul/Aralık-1995, s. 427 – 646.

⁵ Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Yay., Ankara, 1997, s. 284.

⁶ Öztürk, Emine, *Aşk Sosyolojisi*, Cinius Yay., İstanbul, 2013, s. 21-22.

Öncelikle şunu belirtmek lazımdır ki, literatürde Tanrı yaratıcı gücün genel ismi olarak Türk dilinde kullanılan sözcüktür. Fakat bu anlamda pek çok dilde pek çok sözcük kullanılmıştır. Örneğin İngilizce’de God, Deity gibi sözcükler kullanılırken, Almanca’da Got ve diğer farklı Batı dillerinde de benzer şekilde ifadelerle ifade edilen Tanrı sözcüğü Farsça’da Çalab, Hüda gibi adlarla da anılmaktadır. İbranice’de Rab, Yahweh gibi isimler kullanılırken yine İngilizce’de Allah sözcüğünün karşılığı olarak Holy şeklinde de kullanılmıştır. Ancak Kur’an en çok Allah tabirini kullanmaktadır. Biz bu anlamda çalışmamızda Kur’an’ın kullanmayı tercih ettiği tabir olduğu için Allah sözcüğünü kullanacağız. Kâinatın ve kâinatta bulunan tüm varlıkların yaratıcısı, koruyucusu olarak inanılan, bütün kemâl sıfatları şahsında bulunduran ve her türlü noksan sıfatlardan uzak olan gerçek Ma’bud, varlığı zorunlu olan tek yaratıcıya ait yüce bir isimdir.⁷

“Allah (cc) esmasıyla malum, sıfatlarıyla muhat, Zatiyla mevcud-u meçhul olan bir Zat-ı Ecelli-i Âlâ’dır. Allah ismi Allah’ın “Zat İsmi’dir” “İsm-i Celâl”dir. “Lafzâtullah”dır. “İsm-iHassı”dır. Sair bütün sıfat ve isimleri içinde olan “İsm-i Cami”sidir. Allah Lafzı’nın bütün harfleri Allah’a delâlet eder ve ifade ederler:

Başta “elif” tek başına Allah’ın adını remz eder. Arap edebiyatında, lügaz sanatında harflerin belli manalara remz ettiğini biliyoruz. Evet, elif Allah’a delalet eder. Allah kelimesini elifsiz olarak ele aldığımız zaman **“Lillâh”** kalır ki, yine Allah’ı ifade eder. “Lillâh”daki, “lâm”ı kaldırdığımız zaman **“lehü”** kalır ki yine Allah’a işaret eder. “Lehü”nün başındaki, ikinci “lâm”ı da kaldırdığımız zaman, **“Hü”** kalır ki yine **“O”** demek ve Allah’a işaret eder. Kuran’ı Kerim’de, lafza-i celal şöyle yer almaktadır. **“Allahü” olarak; 980 defa, “Allahe” olarak; 592 defa, “Allahi” olarak; 1125 defa** Toplam olarak **2697** defa geçmektedir. Kuran’ı Kerim’de “Allah” kelimesinin önünde başka bir İsm-i İlahî geçmemektedir. Bu da “Allah” ismine ihtiram’dır. Sadece “Hüve” öne geçer. O da “hüve”nin hava gibi her ismin içine girebilmesindedir. Zaten “Hüve” Allah’ın isimlerinden değildir. Sadece zamir olarak kullanılır. **Allah:** Acaba “Allah” kelimesinin aslı nedir? Hangi

⁷ http://necdetice.com.tr/haberler/allah_kelimesinin_asli_nereden_gelmektedir_2.htm; (ErişimTarihi: 16. Şubat. 2011)

kelimelerden türemiştir? Çünkü her kelimenin bir kökü, bir aslı vardır. O kelimeden işti-kak eder. “Allah” kelimesinin oluşumu, meydana gelmesiyle alakalı pek çok tespitlerden özellikle iki tanesi dikkat çekiyor. Veya bütün bu tespitleri iki ana gurupta toplayabiliriz: **“Allah” kelimesi ile alâkalı iki ana görüş vardır:**

1- Kelimenin her hangi bir kökten türemiş olmayıp sözlük manası da taşımadığı ve gerçek mâ’budun özel adını teşkil ettiği yahut sözlükte bir anlamı olsa bile, gerçek mâ’buda ad olunca bu anlamını kaybettiği şekilde ki kanaat ve tespit benimsenmektedir.

2- Kelimenin çeşitli köklerden türemiş olabileceğini söyleyenler de vardır.

Bu ikinci guruba göre:

1-“İlah” kelimesinden türemiş olup, başına harf-i tarif getirilmiştir. Bir taraftan El-İlâh şeklinde dildeki yerini almışken, diğer taraftan kullanım sırasında dile kolaylık sağlamak amacıyla asıl kelimenin hemzesi kaldırılmış lâm’lar birleştirilmiş ve azamet ifade eden kalın bir ses verilerek Allah tarzında okunmuştur.

2-“İlâh” kelimesi ise; “ABADE” manasında “ELEHE-YÊLEHÜ” den iştikak ederek “Allah” kelimesi olarak ifade edilmiştir. Yani “Ma’bud-u Hakiki” sadece O’dur. Kulluk sadece O’na layıktır manalarına gelir.

3-“İlâh” kelimesi “hayret ve şaşkınlık içinde kalmak, gönülden bağlanıp, sığınmak” manasındaki “ELİHE-YÊLEHÜ” veya “VELİHE-YEVLEHÜ” kökünden ism-i meful manasında bir mastar olup “tapınılan, yüceliğinin karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan” manalarını ifade eder.

4- “İlâh” kelimesi: “Gizlenmek, duyu idrâkinin fevkinde olmak” anlamındaki “LEHE-YELÎHÜ” kökünden “leyh-lâh” kelimesinden türemiş olup, duyu idrâkinin ötesinde bulunan demektir. “LEHÜ” kelimesinin başına harf-i ta’rif getirilmiş ve “lâm” ile birleştirilmiş ve Allah kelimesi meydana gelmiştir. “Allah” kelimesi hakkında çok özet bir malumat sundum. Allah’ın Zat, Sıfat, Şen ve Esmâ’sıyla alakalı geniş malumat daha sonra aktarılabilir.”⁸

⁸ http://necdeticel.com.tr/haberler/allah_kelimesinin_asli_nereden_gelmektedir_2.htm; (ErişimTarihi:

4-Din

Din ilk insan her dönemi ile başlayıp, günümüze kadar devam eden bir kurumdur. Bundan dolayı insanlık tarihinin her döneminde dine ve dini inançlara rastlanır. Hangi dönemde olursa olsun, insanın olduğu yerde dinde vardır. Bütün bunlar dinin insanlık için bir ihtiyaç olduğunu ve toplumu ayakta tutan temel esasların başında geldiğini ortaya koyar.⁹

“İslam Kültür ortamını yansıtan din tanımlarından bir kaçı şöyledir.

Seyyid Şerif Cürcani’ye göre “din; akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahi bir kanundur.”¹⁰

Ahmet Hamdi Akseki’ye Göre “din, akıl sahibi şuurlu insanları kendi irade ve arzularıyla hayırlı olan şeylere sevk eden onların kemale erişmek üzere takip edebilecekleri ilahi bir kanundur.”¹¹

“Yahudi ve Hristiyan kültür ortamını yansıtan bazı din tanımları ise şöyledir.

Rudolf Otto’ya göre “din, insanın kutsalla olan ilişkisidir.”

Max Müller’e göre “din; insanın sonsuzu kavramasını sağlayan akıl ve mantığa tabi olmayan zihni bir meleke veya yetenektir.”

Emile Durkheim’e göre “din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir.”¹²

Dinler tarihine bakıldığında, farklı kültür, topluluk ve bireylerde din kavramının farklı biçimlere sahip olduğu, dinlerin müntesipleri tarafından her çağda, coğrafya ve kültür değerlerine göre yeniden tasarlandığı görülür. Farklı din tanımlamaların ortak noktaları birleştirildiğinde, din insanlara bir hayat tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü içinde toplayan kurum, bir değer biçme ve yaşama tarzı; yaratıcıya isteyerek bağlanma, birtakım şeyleri duyma, onlara inanma ve onlara

---

16. Şubat. 2011)

⁹ Tümer, Günay & Küçük, Abdurrahman; *Dinler Tarihi*, Berikan Yay., Ankara, 2009, s.19.

¹⁰ Tümer & Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yay., Ankara, 2009, s.20.

¹¹ Akseki, Ahmet Hamdi; *İslam*, Ankara, 1943, s.10.

¹² Çapcıoğlu, İhsan & Akyüz, Niyazi; *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara, 2011, s. 41-43.

uygun iradi faaliyette bulunma olgusu; üstün varlıkla ona inanan insan arasındaki ilişkiden doğan deneyimin inanan kişinin hayatındaki etkileri olarak tanımlanabilir. Arapça kökenli bir sözcük olan din sözcüğü, köken itibariyle "yol, hüküm, mükâfat" gibi anlamlara sahiptir. Genel olarak din, doğaüstü bir nitelik taşır, mukaddestir, değişmezdir (dogmatik) ve gönülden bağlanmayı yani teslimiyeti gerektirir.

5-Tasavvur

Nesneleri, kafamızda belleğimizde olabilecekleri biçimiyle resmetmemizi sağlayan imgedir. Tasavvur olmayan nesneye (şey, kavram, kişi) bunu tam olarak temsile de canlandırarak gönderme yapar böylece tasavvur etmek, cisimleri bir nesnenin resmi, sözler ve hareketler ve bir kaç figür ve işaretle örneğin bilmeceler, amblemler, fabllar, alegoriler aracılığı ile tanımlamak demektir.

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İMAM HATİP LİSELERİ

İmam Hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.¹³

Bu tanıma uygun şekilde imam Hatip Liselerinde uygulanmakta olan programlar;

1. Mesleğe hazırlayıcı, 2.Yükseköğretime hazırlayıcı, olmak üzere iki özellik arz etmektedir. Yani İmam Hatip Liselerinde öğrenciler; hem mesleğe (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticiliği), hem de yükseköğrenime hazırlanmaktadır. Bu itibarla söz konusu okullarda uygulanmakta olan eğitim programları bu iki hususu da gerçekleştirecek şekilde düzenlenmiştir.¹⁴

Başlangıçta; "laikliği kurucu ilke olarak benimseyen yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi ve idari yapılanmasıyla dindar vatandaşların toplumsal taleplerini uzlaştırmaya yönelik bir "Cumhuriyet Projesi" idi. 1980' ler sonrasında ise İHL' lerin bu kez "Türk-İslam sentezi" olarak zuhur eden siyasi mülahazalar eksenindeki devlet politikası çerçevesinde niceliksel ve niteliksel olarak dönüşüm geçirdiği söylenebilir. 1990' lı yıllarda söz konusu eğitim kurumları "siyasal İslam' ın arka bahçesi" niteliğiyle "tehdit unsuru" olarak görülmeye başlandı. Nihayet 28 Şubat 1997 sonrasında İHL'lerin varlığı salt "din görevlisi ihtiyacına" indirildi.¹⁵

1.1.1. İmam Hatip Liselerinin Kuruluşu

İmam Hatip Liselerinin kuruluş sürecini incelediğimizde başlangıcının 1913 yılına kadar uzandığını görmekteyiz.

¹³<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>; (Erişim Tarihi:13 Mart 2012)

¹⁴*Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi (İHL'nin Kuruluşunun Kırkıncı Kuruluş Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmî Toplantı)*, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul, 1993, s.118.

¹⁵ Bozan, İrfan; *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri-Bir Kurum: D.İ.Başkanlığı*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 4.

1912 de Evkaf Nazırı olan Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi medreselerin ıslahı lüzumuna inandığı için “Islahı Medaris Nizamnamesi’ni 1 Ekim 1913 tarihinde çıkarmış ve İstanbul’daki bütün medreseleri Daru’l-Hilafeti’l-Aliye Medresesi adı altında birleştirmişti.¹⁶ Böylece Osmanlılarda genel medreselerin yanında bir de ihtisas medreseleri açılmıştır.

Din hizmetleri alanında vazife görecek olanlar işte bu yeni eğitim kurumlarında yetiştirilmeye başlanmıştır.1913 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere kurulan ve daha sonra “Medresetu’l-Vaizin” ile birleştirilerek “Medresetu’l - İrşad” adını alan “Medresetu’l - Eimmeti ve’ l-Hutaba” bu günkü İmam Hatip Liselerinin menşei olması bakımından önemlidir.¹⁷

Türkiye Cumhuriyeti’nde din eğitimi Tevhid-i Tedrisat kanunu (3 Mart 1924) ile ilk olarak düzenlenmiş ve devlet denetiminde verilmeye başlanmıştır. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitimde birlik sağlanması amaçlanmış ve bu sebeple medreseler kaldırılarak yerlerine mektepler açılmıştır. Bu kanunla birlikte yukarıda bahsettiğimiz Medresetu’l-İrşad okulları da kapatılmıştır. Ayrıca bu kanunun İmam Hatip Liselerini ilgilendiren diğer ve asıl yönü ise dördüncü maddedir.

Dördüncü madde şöyledir:

“Madde 4-Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad(imar) edecektir.”¹⁸

Kanun metninden de anlaşılacağı üzere kurulacak okullar mektep adını alacaklar ve bu mekteplerin amacı da imamlık ve hatiplik gibi din hizmetlerini yerine getirecek memurlar yetiştirmek olacaktır. Ayrıca yine kanun İmam hatip Mektepleri dışında Din alanında uzman yetiştirmek üzere Darülfünun bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi açılmasını da öngörmektedir.

---

¹⁶ *Din Eğitimi Raporu*, Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı. Ankara,1995, s. 133.

¹⁷Ünsür, Ahmet; *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 30.

¹⁸Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 37.

1.1.2. İmam Hatip Liselerinin Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. İmam Hatip Mektepleri

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesi uyarınca 1924 yılında toplam 29 adet İmam Hatip Mektebi açılmıştır. Fakat açılan bu mekteplerin sayısı yıldan yıla azalma göstermiş ve nihayet 1930 yılından itibaren tamamen kapatılmışlardır.¹⁹

Bu okulların ayakta kalamamalarını ve kısa sürede tamamının kapatılmasını sebepleri olarak, müfredat yetersizliği, hoca eksikliği, halkın yönetimin uygulamalarına tepkisi²⁰ ve bu okulların talebelerine istikbal gösterilmemiş olması sayılmaktadır.²¹

Tablo: İmam ve Hatip Mekteplerinin Açılış Yılları, Okul ve Öğrenci Durumu²²

Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	29	Öğretim yılı başı:2258 Öğretim yılı sonu:1822
1924-1925	26	1442
1925-1926	20	1009
1926-1927	2	278
1927-1928	2	200
1928-1929	2	100
1929-1930	Kapatılış	-

¹⁹ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 31.

²⁰ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 31.

²¹ *Din Eğitimi Raporu*, s.134.

²² Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 143.

İmam hatip mekteplerinin kapatılmasıyla birlikte öğrenci sıkıntısı ortaya çıkan İlahiyat Fakülteleri de kapatılmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde din öğretimi açısından bir dönem kapanmıştır. Yaklaşık olarak 18 yıl süren ve din öğretiminde bir boşluk olarak değerlendirebileceğimiz yeni bir dönem başlamıştır. Bu boşlukta 1948'e kadar din eğitimi ve öğretimi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kur'an Kursları tarafından verilmiştir.²³ Bu kurslar, sadece Kur'an okuma ve hafızlık eğitimi vermekte idiler.²⁴

Bu kurslar mahalle mektebi düzeyinde ve Diyanet İşleri Reisliği nezaretinde olup, küçük mektep binalarında veya şehir camilerinde faaliyet göstermekte idiler.²⁵

1.1.2.2. İmam Hatip Okulları

“İmam Hatip Okulları açılması zaruretine kaniyiz. Çünkü Türk Milletine hitap edecek olgun, kültürlü hatip ve imamların yetiştirilmesini arzu ediyoruz.”²⁶ Bu sözler 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti hükümetinin Milli Eğitim bakanı olan Tefik İleri'ye aittir. İşte bu dönemde 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler komisyonunun kararı ile ilkokula dayalı birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıllık olan ve yedi yıllık İmam Hatip Okulları yedi vilayette açıldı.²⁷

Fakat İmam Hatip okullarının sayısının artması ve mezunlarının devam etmesi amacıyla 1959 yılında “Yüksek İslam Enstitüleri” açıldı. Okullarda ki meslek dersleri ile kültür dersleri arasındaki oran “yüzde 40 meslek/yüzde 60 kültür dersleri” şeklinde idi.²⁸

Talim terbiye Kurulunun 20.04.1972 tarih ve 248 sayılı kararı ve Milli Eğitim Bakanı İsmail Arar'ın da onayı ile “İmam-Hatip Okulları Yönetmeliği” yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur.²⁹ Bu yönetmeliğin Eğitim ve Öğretim Esasları bölümünü düzenleyen 4.Madde şöyledir:

---

²³ Dündar, Fatma Gonca; *Çocuklarını İ.H.L.'ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L.'ni tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008

²⁴ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 143.

²⁵ Ünsür *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 1.

²⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ocak 1951.

²⁷ *Din Eğitim Raporu*, s. 135.

²⁸ Dündar, *Çocuklarını İ.H.L.'ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L.'ni Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği)*, s. 16.

²⁹ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 176.

Madde 4- İmam-Hatip Okulu, ortaokulu üzerine dört yıllık öğrenim veren bir meslek okuludur. Okul, öğrencilerini hem mesleğe, hem de kendi alanlarında yükseköğrenime hazırlar.³⁰

Yönetmelikteki bu maddeye göre daha önce yedi yıllık öğrenim veren okulları süresi dört yıla indirilmiş ve bu okul mezunlarına kendi alanlarında yükseköğrenime girme hakkı verilmiştir. Bu yönetmelikle, daha önce ilkokula dayalı olan bu okullar, ortaokula dayalı eğitim öğretim kurumları haline getirildi.³¹ Bu tarihte İmam Hatip Okullarının sayısı 72 idi.³²

1.1.2.3. İmam Hatip Liseleri

Tablo: İmam Hatip Liselerinin Yıllara Göre Açılış Durumu³³

Açıldığı Yıl	Sayı	Açıldığı Yıl	Sayı
1974	29	1988	7
1975	70	1991	6
1976	77	1992	4
1977	86	1994	2
1978	1	1995	40
1979	4	1996	167
1980	35	1997	4
1985	1	Toplam	530

İmam hatip Okulları 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel

³⁰ <http://tkb.meb.gov.tr/yonetmelik/Imam%20Hatip%20Okulu%20Idare%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.htm>; (Erişim Tarihi: 13 Mart 2012)

³¹ *Din Eğitim Raporu*, s. 136.

³² Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 176.

³³ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s. 182.

Kanunu ile birlikte “İmam Hatip Lisesi” adını almıştır. Bu kanunun 32.maddesinde İmam Hatip Liseleri şöyle tanımlanmaktadır:

Madde 32 – İmam - Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.³⁴

Bu kanunla birlikte İmam hatip Liseleri birçok kazanımlar elde etmişlerdir. En önemlisi de daha önceki yönetmelikte İmam Hatip Okulu mezunları sadece kendi alanlarında yükseköğretime devam edebilirken bu yönetmeliğe göre bu sınırlama kaldırılmıştır.

Ancak bu kazanımlar yanında İmam Hatip Okullarını birinci devresinin kapatılması hem öğrenci sayısını hızla düşürmüştü, hem de Diyanet İşleri Bakanlığı'nın ihtiyacı olan meslek elemanlarının yetersiz yetişmesine neden olmuştur³⁵. Fakat bu durum da uzun sürmedi. Ocak 1974 tarihinde kurulan CHP-MSP koalisyon hükümeti zamanında iki yıl önce dört yıla indirilmiş olan İHL, yeniden ilkokula dayalı hale getirildi ve süresi yedi yıla çıkarıldı. Yaklaşık 10 aylık hükümet döneminde 29 yeni İHL açıldı³⁶.

1.1.2.4. Anadolu İmam Hatip Liseleri

V. Beş yıllık Kalkınma Planında öngörülen Anadolu İmam Hatip Liselerinden ilki 1985-1986 öğretim yılından itibaren eğitim öğretime başlamıştır. 1985 yılında ilk Anadolu İHL açıldı.³⁷ Beykoz Anadolu İHL'nin açılış nedeni “yurt dışı işçi çocuklarının eğitimine katkı sağlamak” olarak açıklandı. 1997 yılında orta kısımları kapatıldığında Anadolu İHL'lerinin sayısı, bağımsız müdürlük halinde 7, normal İHL müdürlüklerine bağlı olarak 100'dü.

Malum olduğu üzere 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısı ülkemizde pek çok şeyin değişmesine sebep olmuştur. Bu toplantıda alınan karar

³⁴ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>;(Erişim Tarihi:15.03.2012)

³⁵ *Din Eğitimi Raporu*, s. 136.

³⁶ Dündar, *Çocuklarını İ.H.L. 'ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L. 'ni tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği)*, s. 19.

³⁷ Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, s.203.

sonrasında en büyük değişikliğin yaşandığı alanlardan birisi de eğitim alanı olmuştur.

16.08.1997 tarihinde TBMM’ce kabul edilen 4306 sayılı kanunla sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmiş ve diğer ortaokullar ile beraber İmam Hatip Liselerinin de orta bölümleri kapatılmıştır. Bu düzenleme İHL’lerinin de içinde bulunduğu bütün meslek lisesi kategorisindeki okulları olumsuz etkilemiştir.

Yasadan üç gün sonra 174 sayılı MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun kararı ile İHL bir yılı hazırlık üç yılı normal eğitim olmak üzere dört yıllık liseler haline dönüřtürüldü³⁸. Bu değişikliği izleyen dönemde İHL öğrenci sayılarında 2002-2003 öğretim yılına kadar ağırlıklı olarak bir azalma yaşanmışken, bu yıldan itibaren bir artış gözlenmektedir.

İmam Hatip Liselerini olumsuz etkileyen yasal değişiklikler bununla sınırlı kalmamış, 1999 tarihinde bu kez YÖK tarafından yürürlüğe konulan bir uygulama hem bu okullarda okuyan öğrencilere üniversite giriş sınavında katsayı dezavantajı getirmiş, hem de buna bağlı olarak öğrenci sayısının iyice azalmasına yol açmıştır. Bu uygulama ile Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları mezunlarına 1993 yılında tanınan yükseköğrenime geçişte “eşitlik” statüsü ortadan kaldırılmıştır. Yeni uygulamaya geçirilen alan katsayısı ile meslek lisesi öğrencilerinin “Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanları” kendi dalları ile bir yükseköğrenim kurumuna girmek istedikleri zaman 0,8, aksi takdirde 0,3 ile çarpılmaya başlandı. Böylece İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışında bir yükseköğrenim programına girmelerinin yolu kapanmış oldu.³⁹

1.2. ALLAH TASAVVURU

İnsanların Allah düşüncesinin bir tarihi vardır, çünkü Allah daima farklı zaman diliminde değişik insan grupları için farklı anlamlar taşıyan bir kavram olmuştur. Bir kuşakta belli insanlar tarafından oluşturulan Allah düşüncesi, bir başka kuşakta anlamsız kalmıştır. Allah kavramı bu kadar esnek olmasaydı, insanlığın en

---

³⁸ Dündar, Fatma Gonca; *Çocuklarını İ.H.L.’ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L.’ni tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği)*, s. 20.

³⁹ Dündar, Fatma Gonca; *Çocuklarını İ.H.L.’ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L.’ni tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği)*, s. 20

önemli kavramlarından biri haline gelmezdi.⁴⁰

İnsan düşüncesinin bütünüyle dinsel alt yapıyla beslendiği dönemlerde bile, Allah'ın mahiyeti ve kendi dışındaki varlıklarla nasıl bir ilişkisi olduğu konusunda tek tip düşünce yoktu. Allah'a dair en eski düşünce mitolojik karakterlidir. Mitolojide Allah, duyu algılamasının bir nesnesi olarak görülüyordu. Buna göre, Allah yeryüzünde görülebilmekteydi. Daha sonra, Allah'ın görülebileceği düşüncesi kabul görmemeye başlayınca, bu safer en azından, bizzat kendini göstermese de, gökyüzünden sesinin duyulabileceği veya kendini farklı şekillerde tecelli ettirebileceğine inanılmaya başlanmıştı. Bu düşünce de zaman içinde terk edildi. Artık gökler ve dağ başları, Allahların mekânları olarak algılanmaktan çıktı ve Allah'ın herhangi bir duyu organıyla idrakinin mümkün olamayacağı da kabul görmeye başladı.⁴¹

Bu mitolojik düşünce devrini, metafiziksel dönem takip etti. Bu dönemde, mecazi olarak Allah'ın “yukarıda”, “üstte”, “ötelerde” olduğu söylene de, özel bir mekan olmadığı kabul ediliyordu. Allah'ın dünyayı yarattığı ve yarattığı şeyler üzerinde hükümranlık sürdüğü ve âleme zaman zaman müdahale ettiği kabul ediliyordu.⁴²

Metafiziksel dönemin sonunu getirme çabalarında en önemli etkiyi analitik felsefe ekolü yapmış ve Allah kavramı bu felsefeyle içerik değişikliğine uğratarak Allah'ı metafiziksel içeriğinden sıyırmıştır.⁴³

Bütün bunlardan sonra, evreni açıklayan bir hipotez olarak kullanılan Allah, Yunanlıların Zeus'u, Aristo'nun “Hareket Etmeyen Hareket Ettirici Gücü”, teist filozofların ve muhafazakâr toplumsal düzenin Allah'ı, son iki yüzyıl zarfında, insana ve insani değerlere yer açma adına, dünyanın bir kenarına itilmeye çalışılmaktadır.⁴⁴

Bu sekülerleşme sürecinde, Allah'ı insana ve onun özgürlüğüne rakip olarak

---

⁴⁰ Armstrong, Karen; *Tanrı'nın Tarihi*, çev. Okay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu; Ayraç Yay., Ankara, 1998, s.10

⁴¹ Düzgün, Şaban Ali, *Sosyal Teoloji*, Lotus Yay., Ankara, 2010, s. 19.

⁴² Düzgün, *Sosyal Teoloji*, s. 20

⁴³ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 15-62.

⁴⁴ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 15-62.

gören bazı düşünürler, Allah'ın yeryüzünden sürülüp çıkarılması gerektiğini iddia ettiler. Buna bağlı olarak da, Allah 'sız bir dünyada masumiyet ve iffet içinde yaşamının yollarını aradılar. Albert Camus'a göre, bu dünyanın ötelere uzanan tüm değerler ve ümitler, bu dünyaya ve içinde yaşayan insanlara bir ihanetti ve Allah'ın yokluğu sadece acıklı bir durum değil aynı zamanda zorunlu bir gerçeklikti. "Eğer Allah yoksa var etmeliyiz" diyen Voltaire'e göre, var edilmesi gerektiğini düşündüğü Allah, halkın ahlaklı davranmasını, birbirleriyle iyi geçinmesini sağlayacak ahlaksal davranışların kaynağı olarak görülen bir semboldür. "Allah kötüdür çünkü O insanı yaratıcılığından, basiretinden ve öngörüsünden mahrum etmektedir" diyen Pierre Joseph Proudhon'a göre "Hür ve akıllı insanın yapması gereken ilk şey, Allah fikrini zihninden ve bilincinden sürüp çıkarmaktır."⁴⁵

Büyü ve animizm gibi inanç ve tapınma biçimlerini ortadan kaldırdığı için, dini sekülerleşmenin ilk adımı ve başlangıç noktası olarak görme konusunda sosyolog-kelamcı Harvey Cox da argümanlar getirmektedir. Cox, insanın yeryüzünde Allah'la birlikte ortak sorumluluk taşıması, diğer varlıklar üzerinde hükümlerlik sahibi olması, gibi insana Kutsal Kitab'ın verdiği imtiyazları da sekülerleşmenin temel taşları olarak görür.⁴⁶

Bu sekülerleşme çabası, ilahiyatçılar cephesinde, Alman liberal Protestanların başını çektiği bir akım haline gelmiştir. Yahudi-Hristiyan, başka bir ifadeyle Kitab-ı Mukaddes'e dayanan düşünce geleneğinin, mevcut haliyle, 17. yüzyılda başlayıp II. Dünya Savaşında zirvesine ulaştığı kabul edilen bilimsel dünya görüşüyle uyummadığını varsayan bu teologlar

- a) Rudolf Bultmann'a göre Hristiyan dünyaya görüşünü ilk yüzyılda içinde barındırdığı mitolojik öğelerden arındırmayı,⁴⁷
- b) Dietrich Bonhoeffer'e göre "dinsiz bir teoloji" geliştirmeyi;⁴⁸
- c) Paul Tillich'e göre aşkın bir varlık olan Allah'ı ontolojik bir varlık

⁴⁵ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 388-389; 426-427.

⁴⁶ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 151-181

⁴⁷ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 151-181.

⁴⁸ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 151-181.

zeminine çekmenin yollarını aramışlardır.⁴⁹

19. yüzyılda liberal teoloji daha çok Feuerbach gibi düşünürlerin kullandığı, “Allah hakkında konuşurken insan tecrübesini başlangıç noktası olarak görme” metodunu kullanmayı tercih etmiştir. Feuerbach’a göre Allah hakkında konuşmak, tam anlamıyla Ben’i hakkında konuşmaktır. Feuerbach’ın “Allah insandır” sözü, teolojii insan tecrübesiyle temellendirme girişiminin bir sonucu olarak söylenmiştir.⁵⁰

Allah’a dair geliştirilen yeni bir anlayışta Allah ismi tıpkı, Ali, Ahmet gibi belli bir kişiyi göstermektedir. Dolayısıyla benim Allah’la karşılaşmam da bir kişiyle olan karşılaşmam gibidir. Buber’in terminolojisi kullanılırsa, bu ilişki, bilimsel anlayışa hâkim olan “Ben-O” ilişkisinin tersine “Ben-Sen” ilişkisidir. Bu çok önemli bir ayrımdır ve Allah’ı metafiziksel kavramlarla algılamaya çalıştığımızda içine düştüğümüz birçok zorluktan bizi kurtarmayı hedeflemektedir. Bu durumda Allah dünyanın dışında görünmez, dokunulmaz bir varlık olmaktan çıkıp, bizimle buluşabilecek bir şahsa dönüşür.⁵¹

Alternatif bir Allah anlayışı da, Allah’ı kendinde bir varlık olarak düşünmektir. Bu varlık, kendini özel varlıklarda, bu varlıklar aracılığıyla ve onlarla birlikte gösterir, ama bunların dışında kendine ait bir varlığı yoktur.⁵²

Allah’ın ölümünü ilan eden bu teologların dışında, uzlaşmacı bir yol arayışında olan liberal teologlarda vardır. Bu Protestan teologların başını çektiği Friedrich Schleiermacher, eserlerinde Hıristiyanlığın çağdaş zihniyetiyle sadece uyusmakla kalmadığını aynı zamanda bu çağdaş zihniyet tarafından doğrulanacak argümanları da içinde barındırdığını ortaya koymaya çalışmıştır.⁵³

Dinde böyle bir arayışa girenler, deformasyon döneminde Allah’a verilen inisiyatifin ve egemenliğin yeniden el değiştirmesinin peşinde idiler. Bu dönemde Allah, hem bir varlık olarak, hem de idare edici bir kudret olarak kendini hissettiriyordu. Allah, evrendeki değişmez uyum ve düzeni sağlayan bir varlık

⁴⁹ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 151-181.

⁵⁰ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 432-441, 442,476.

⁵¹ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 479-480.

⁵² Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 481-482.

⁵³ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 437-438; 474.

olmaktan çok gündelik yaşamın üzüntü ve sevincinde gösteriyordu kendini.⁵⁴

Allah'ı arka plana iten dünya görüşünün peşinde olanların temel kanaati, dinsel/ahlaki değerlerin aşınmasıyla birlikte Batı kültürünün temel varsayımlarının, ardında bundan böyle Allah kavramıyla doldurulamayacak bir gedik bırakarak çöktüğü yönündeydi. Teolojik söylemin öldüğünün kabul edilmesiyle birlikte, hiçbir şeyin sorgulanmaksızın kabul edilmesi söz konusu olamayacağından, realist felsefe kendini dinin, felsefenin ve kültürün belli başlı tüm varsayımlarını ve ön kabullerini eleştirmek ve analiz etmek zorunda hissetmiştir. Bunun sonucunda da, “iddiaların gerçekliğinin, onlara hangi perspektiften bakıldığına bağlı olduğunu” savunan radikal perspektifizm doğmuştur.⁵⁵

Dinlerin hâkim olduğu çağın, Yunan filozoflarının sistemleştirdiği dünya görüşleriyle kapandığını ve bu büyük sistemci filozofların çağının da pozitif bilimin egemen olduğu dönemle bitirildiğini iddia eden Comte, dini üç boyutlu zaman ve mekân algılayışının içine hapseden pozitif düşünce dizgisinin oluşmasında temel rol oynamıştır. Pozitivist dünya görüşü de, dini değerleri perspektiflere göre değerlendirip izafi değerler haline getirmeye çalışan bu süreci hızlandırmıştır.⁵⁶

Bu sürecin sonunda da Allah'ın göz ardı edilmesiyle birlikte doğan bu boşluğu kimin ya da hangi değerlerin dolduracağı sorunu ortaya çıkmıştır. İşte tam bu noktada düşünceler farklılaşmaktadır. Nietzsche ve Marx'a göre, “özgür, kendi fiillerinin” yaratıcısı olan (Nietzsche) ve “örgütlenen ve tabiatı hâkimiyeti altına alma ve özgürlüğünü dışavuruma gücüne sahip olan insan” (Marx) Allah'ın yerini alan hâkim güç olacaktır. Nietzsche'nin meydan okuması Allah'a duyulan ihtiyaçtan ve Allah'ın geride bıraktığı gediği doldurma ihtiyacından kurtulmayı sağlamaya yönelikti. Durkheim'in önerdiği çözüm ise, İbrahim'i inançların geleneksel Allah'ın yerine ahlaki bir toplumsal düzenin ikame edilmesiydi.⁵⁷

Yeryüzüne atılmış olma, öncelikle bir başıboşluk ve isyan değil, ümitsizliğin ifadesi olarak varoluşçu felsefe tarafından dile getirilmiştir. İsyân da bu ümitsizliğin ilacı olarak önerilmiştir. Ama isyanın hedefi yanlış konulmuş, hayata amaç zerk

⁵⁴ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 474-494.

⁵⁵ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 432-468.

⁵⁶ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 432-468.

⁵⁷ Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s. 432-468.

ederek anlamını veren bir varlık isyanının ve başkaldırının hedef tahtası ilan edilmiştir. İnsana soyluluğunu iade etme iddiasındaki hümanist varoluşçular, insanın değerini aldığı kaynağı kurutmaya çalışarak aslında bir paradoks yaratmışlardır. Öte yandan atılmışlık fikri inançsızlığı doğurmakta, inançsızlık da derin bir kötümserliğe yahut Sartre’ da ifadesini bulduğu şekliyle bir “bulantıya” yol açabilmektedir. İnsanı hayata bağlayan, hayatı isyan için anlamlı kılan ve bunun devamını güvence altına alan Yüce bir varlık fikrinin verdiği güven duygusu dünyaya atıldığını iddia eden insanlar tarafından unutulmaktadır ve hiçbir amaç bu “unutulanlar” için bir anlam ifade edememektedir. Hayatı kötürümleştiren bu “unutulan ve unutan” insan tipi, ipek kozası içinde kendi gayretinin kurbanı olan kelebek gibi, kurtarmaya çalıştığı dünyasını kendi elleriyle karartmaktadır.⁵⁸

Allah düşüncesi bir noktadan başlayarak çizgi şeklinde ilerleyip bir sonuca ulaşmaz. Bilimsel kavramlar için böyle olabilir ama sanat ve din düşüncesi böyle değildir. Aşk şiirinde nasıl belli sayıda tema varsa, insanlarda Allah hakkında aynı şeyleri tekrar tekrar söylemişlerdir.⁵⁹

1.2.1. Ehl-i Kitâb’ın Allah Tasavvuru

Kur’an-ı Kerim, Hicaz bölgesinde yaşayan Yahudileri kitap ehlinde bir grup olarak zikretmektedir.⁶⁰ Ehl-i Kitap terimi, kutsal kitap sahipleri veya kendilerine kitap verilen insanlar anlamına gelmektedir. Kur’ân’da Ehl-i Kitap terimi ile okuma yazmayı bilen bir cemaat tarif edilse de vahiy yoluyla nazil olmuş Tevrat, Zebur, İncil gibi kitaplara inanan, Yahudiler ve Hıristiyanlar kastedilmektedir.⁶¹ Bu bölümde söz konusu ilâhî din mensuplarının Allah tasavvurları ele alınacaktır.

1.2.1.1. Yahudilikte Allah Tasavvuru

Yahudiliğin inanç esasları Musa b. Meymun (1135-1204) tarafından İslâm’ın amentüsüne benzetilerek on ikinci asırda Hz. Musa’dan yaklaşık 2000 yıl sonra on üç madde halinde tespit edilmiştir. Bu on üç maddenin yedi tanesi Allah tasavvuru ile alakalıdır. Buna göre: Allah var olan her şeyi yaratmıştır ve onlara hükmetmektedir.

⁵⁸ Armstrong, *Tanrı’nın Tarihi*, s. 432-468.

⁵⁹ Armstrong, *Tanrı’nın Tarihi*, s. 432-468.

⁶⁰ 3/Âl-i İmrân /70.

⁶¹ M. Fatih Kesler, *Kur’ân’da Yahûdiler ve Hıristiyanlar*, TDV yay., Ankara, 1993, s. 6; Remzi Kaya, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Ehl-i Kitap*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 1993, S. 62-63.

Allah Yehova birdir ve O'ndan başka Allah yoktur. Allah ilk ve son yaratıcıdır. Yehova ibadet edilmeye lâıyk tek yaratıcıdır ve O'ndan başka ibadete lâıyk kimse yoktur. İnsanların yaptıklarını ve düşündüklerini bilir. Emirlerini tutanları mükâfatlandırır. Emirlerini yerine getirmeyenleri cezalandırır. Yehova'nın bedeni yoktur. O hiçbir şekilde tasvir edilemez. Bütün methiye ve dualar yalnız O'nadır.⁶²

Kitab-ı Mukaddes'e göre Allah tasavvuru şu şekilde özetlenebilir⁶³: Allah yaratıcıdır⁶⁴. Kâdirdir.⁶⁵ Merhametlidir.⁶⁶ O'nu kimse göremez.⁶⁷ Adildir, haksızlık etmez.⁶⁸ Büyüktür ve hem de lâıyktır.⁶⁹ Çok sabırlıdır, inayeti büyüktür.⁷⁰ Azizdir, Cebbarıdır.⁷¹ Rezzaktır. Her yaşayanın rızkını O verir.⁷² Kendisini çağırınların hepsine yakındır.⁷³ Allah Yehova âlimdir, her şeyi bilir.⁷⁴ Hükümdardır, yüce bir taht üzerindedir.⁷⁵ Kuddüstür, bütün dünya O'nun izzetiyle doludur.⁷⁶ Gazaplıdır.⁷⁷ Her şeyi yapar, takdir eder⁷⁸. Kâinatı idare eder.⁷⁹ İntikam alabilir.⁸⁰ Çok kuvvetlidir.⁸¹ Her şeye gücü yeter.⁸²

Yahudi kaynaklarının Allah'ı tavsif ettiği sıfatlar, yukarıdakilerden ibaret değildir. Ancak bu kadarı bile bize belirli bir fikir vermektedir. Buna göre, Allah her şeyi yaratan ve hükmeden yüce bir varlıktır. O ezeli ve ebedidir. Eşi, benzeri ve ortağı yoktur. Elohim ve Yehova olmak üzere iki ismi vardır. Elohim gazap tarafını, Yehova ise rahmet tarafını temsil eder. Yahûdiler Allah'ın gazabından çok

---

⁶² Baş, Erdoğan, İnci, Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam*, Erkam yay., İstanbul, 2004, 222-223.

⁶³ Geniş bilgi için bkz. Tunçbilek, Hasan Hüseyin; "İslam'ın Dışındaki Monoteist Düşünce ve İnançlarda Uluhiyet Anlayışı", *Marife*, Sayı: I, 2003, 119-140.

⁶⁴ Tekvin, 1/1.

⁶⁵ Tekvin, 17/1-2; Nahum, 1/4.

⁶⁶ Çıkış, 33/19.

⁶⁷ Çıkış, 33/20, 22.

⁶⁸ Tesniye, 32/4; Nahum, 1/3.

⁶⁹ Mezmurlar, 145/3.

⁷⁰ Mezmurlar, 145/8.

⁷¹ Mezmurlar, 145/11.

⁷² Mezmurlar, 145/16.

⁷³ Mezmurlar, 145/18.

⁷⁴ Mezmurlar, 139/1-2.

⁷⁵ İşaya, 9/19.

⁷⁶ İşaya, 6/3.

⁷⁷ İşaya, 9/19.

⁷⁸ Amos, 1/4.

⁷⁹ Mezmurlar, 33/13.

⁸⁰ Nahum, 2.

⁸¹ Nahum, 1/3.

⁸² Nahum, 1/4.

korktukları için Elohim adını daha çok kullanırlar.⁸³ Allah'ın birliği konusunda o kadar titizlerdir ki bu dini yaşayanlar günde üç defa yaptıkları ibadette “Dinle ey İsrail! Allah'ımız Rab bir olan Rab'dir.”⁸⁴ Şahadetini tekrar ederler⁸⁵. Ancak Allah'ın birliğine bu kadar itina gösteren, O'nu takdis eden ve O'nu bütün noksan sıfatlardan tenzih eden Yahudi kaynaklarının O'na birtakım beşerî nitelikler de atfettikleri görülmektedir.

Söz konusu kaynaklarda Rab, Yahudi milletini seçmiş, alâka ve iltifatını sadece onlara has kılmıştır. Diğer varlıkları ve insanları da yaratmıştır ama onlar Yahudiler gibi değerli değildir. Efendi kavim Yahudilerdir. Diğer bütün mahlûkat onların hizmetkârıdır.⁸⁶ Yabancı kavimlerle olan mücadelelerinde Allah daima kendi milleti olan İsrailoğullarını destekler. Dahası Allah, İsrailoğullarına diğer kavimlere zarar vermek adına hırsızlık yapmalarını bile emretmiştir. Bu husus Tevrat'ta şu şekilde nakledilir: “Gittiğiniz vakit eli boş gitmeyeceksiniz. Her kadın komşusundan ve evindeki misafirlerinden gümüş ve altın eşya ve yiyecek isteyecek, oğullarınızı ve kızlarınızı onlarla süsleyecek ve Mısırlıları soyacaksınız.”⁸⁷ Bu ayette görüldüğü üzere Yahudilerin maslahatı için diğer kavimleri soymayı dahi emreden Allah, vaat edilen topraklara ulaşmaları için ise önlerine çıkan herkesi öldürmelerini tavsiye etmiş ve şöyle demiştir: “Şimdi Rabbinin sözlerini dinle. Git düşmanı vur. Onların her şeyini tamamen yok et. Onları esirgeme. Erkekten kadına, çocuktan emzikte olana, öküzden koyuna, deveden eşeğe kadar hepsini öldür”⁸⁸

Milli özelliği ön planda olan Allah'ın beşerî özellikleri bu kadarla sınırlı değildir. Onun kulakları⁸⁹, koklama/burnu⁹⁰, dokunma duyusu⁹¹ ve konuşan ağzı vardır. Hatta dünyaya ağzının değneği ile vurur. Kötüyü dudaklarının soluğu ile öldürür. Dudakları kızgınlıkla dolu ve dili yiyip bitiren ateş gibidir⁹². Ayrıca onun uzattığı elleri⁹³ ve güç gösterisi yaptığı pazusu vardır.⁹⁴ Her ne kadar pazusuyla güç

⁸³ Adam, Baki; *Yaşayan Dünya Dinleri*, D.İ.B Yay., Ankara, 2007, s. 236.

⁸⁴ Tesniye, 6/4.

⁸⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Uluhiyet*, Işık Akademi Yay., İstanbul, 2010, s. 14.

⁸⁶ Tensiye, 7.

⁸⁷ Çıkış, 3/21-22

⁸⁸ I. Samuel, 15/2-3; 32-33.

⁸⁹ Sayılar, 11/1.

⁹⁰ Tekvin, 8/21.

⁹¹ Eyub, 19/21.

⁹² İşaya, 11/4; 30/27.

⁹³ İşaya, 11/4; 30/27.

gösterisi yapsa da Yakup'la güreşip ona yenilmiş⁹⁵, altı günde kâinatı yaratınca çok yorulmuş ve yedinci günde dinlenmiştir.⁹⁶ Bütün bu anlatılanlara ilaveten Tevrat'ta Allah, İsrailoğulları için cenk ederken tasvir edilmiştir.⁹⁷

Ancak Yahudiler için cenk eden Allah, diğer taraftan peygamberine de zulmedebilmektedir. Musa ile Allah arasındaki şu diyalog bu durumu özetler mahiyettedir. “Musa Rabbe dedi: Niçin kuluna kötü davrandın? Niçin senin gözünde lütuf bulmadım ki bu kavmin bütün yükünü bana yüklüyorsun? Bütün bu kavme ben mi gebe kaldım? Onları ben mi doğurdum ki bana ‘lala, emzikli çocuğu taşıdığı gibi sen de onları söz verdiğin diyara kucağında taşı!’ diyorsun. Bütün bu kavme vermek için nereden et bulayım? Çünkü onlar ‘Bize et ver.’ diyerek ağlıyorlar. Bütün bu kavmi yalnız ben taşıyamam, çünkü bana çok ağırdır. Eğer bana böyle davranırsan, niyaz ederim, eğer gözünde lütuf buldumsa beni hemen öldür ve gözünde lütuf bulmayayım.⁹⁸”

Tevrat'da geçen şu ifadeler de Allah'ın aşikâr bir biçimde yaratılanlara benzediğini göstermektedir. “Git ve kulum Davut'a söyle. Rab şöyle diyor: Oturmam için sen mi bana ev yapacaksın. Çünkü İsrailoğullarını Mısır'dan çıkardığım günden bugüne kadar bir evde oturmam. Niçin bana erz ağacından bir ev yapmadınız?” “Ey Sion kızı! Büyük sevinçle coş. Ey Yeruşalim kızı! Bağır. İşte kralınız Rab adildir, kurtarıcıdır, alçakgönüllüdür ve bir eşek üzerine, evet eşek yavrusu sığa üzerine binmiş sana geliyor.⁹⁹”

Sonuç olarak Yahudi kutsal kitabında Allah, her şeyi yaratan ve hükmeden yüce bir varlıktır. Ezelfi ve ebedidir. Eşî, benzeri ve ortağı yoktur. Bütün bu aşkın özelliklerinin yanında birçok beşerî özelliğe de sahiptir.¹⁰⁰

1.2.1.2.Hristiyanlık'ta Allah Tasavvuru

Hristiyanlık tıpkı Yahudilik gibi tek Allah anlayışını esas alan bir dindir.

---

⁹⁴ İşaya, 62/8.

⁹⁵ Tekvin, 32/22.

⁹⁶ Tekvin, 2/3; Çıkış, 31/17.

⁹⁷ Yeşu, 23/3.

⁹⁸ Sayılar, 11/10–15.

⁹⁹ Zekerya, 9/9.

¹⁰⁰ Gündüz, Şinasi; “Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah/Tevrat Kıssaları”, IV. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu, Ankara, 1998, s. 72–73.

Çünkü Hıristiyanlar da Eski Ahid'i muteber sayarlar. Yeni Ahid'e göre Allah birdir. İsa Allah'ı şu şekilde betimlemektedir: "Dinle Ey İsrail! Allah'ımız Rab bir olan Rab'dir.¹⁰¹"Merhamet edicidir¹⁰².Yakındır. Hiç birimizden uzak değildir¹⁰³. Her şeyi görür, işitir¹⁰⁴. Her şeyi bilir. Babanız nelere ihtiyacınız olduğunu siz ondan dilenmeden önce bilir¹⁰⁵. Suçları bağışlayıcıdır¹⁰⁶. Her şeye kadirdir¹⁰⁷.

Sonuç olarak Hıristiyanlık da Yahudilik gibi tek Allah anlayışını esas alan bir dindir. Çünkü Hıristiyanlar da Eski Ahid'i muteber sayarlar. Yeni Ahid'e göre Allah birdir. Merhamet edicidir. Yakındır. Her şeyi görür, işitir. Her şeyi bilir. Suçları bağışlayıcıdır. Her şeye kadirdir. Hükmünde adildir. Gökte bir taht üzerinde oturur. Hem adalet sahibidir, hem de gazap sahibidir. Hiç kimse O'na hesap soramaz, iradesine karşı çıkamaz. Yardım edicidir. Allah'tan korkulur. Ancak bu inanç sisteminde Allah; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adı altında "Üç kişilikte tek bir Allah" şeklinde tezahür etmektedir.

1.2.2. Cahiliye Dönemi Allah Tasavvuru

Hazret-i Muhammed (s.a.v.) insanları İslamiyet'e davet etmeye memur edildiği zaman dünya birçok sorunlarla karşı karşıya bulunuyordu. Birçok ahlaki, medeni, kültürel, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini meseleler çözüm bekliyordu. Ortada Roma, Yunan ve İran sömürgeciliği vardı; sınıf ayrımı ve sınıf kavgası vardı. Haksız ekonomik sömürü vardı ve ahlaki bozukluk ve saplantılar da vardı. Bizzat Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vatanı olan Arabistan bin bir sorunun altında eziliyor ve kıvranıyordu. Ülke cehalet, delalet, ahlaki bozukluk, yoksulluk, sefalet, anarşi, başıboşluk ve iç savaşın pençesi altında idi. Arabistan'ın Yemen'e kadar olan bölgesi, doğu ve güney sahil şeridi ve Irak'ın verimli toprakları, hepsi İranlıların hâkimiyeti altında idi. Kuzeyde Hicaz'ın iç kesimlerinde Yahudi sermaye sahipleri hegemonyalarını kurmuşlardı. Yahudi sermaye sahipleri Arapları iktisadi açıdan esir almışlar ve her tarafta faiz ağını örmüşlerdi. Arabistan'ın Batı kıyısının tam karşısında Hıristiyan Habeş İmparatorluğu hüküm sürüyordu. Bu İmparatorluğun bir

---

¹⁰¹ Markos, 12/29.

¹⁰² Matta, 5/7.

¹⁰³ Resullerin İşleri, 17/27-28.

¹⁰⁴ Matta, 5/7- 6/4.

¹⁰⁵ Matta, 6/8.

¹⁰⁶ Matta, 6/14.

¹⁰⁷ Vahiy, 11/17

hâkimi kısa bir süre önce Mekke'ye ve Kâbe'ye yürümüştü. Aynı dinden olanların nüfuzlu bir grubu bizzat Hicaz'da ve Yemen'de siyasi ve iktisadi üstünlük sağlamış durumda idi.¹⁰⁸

Hz. Muhammed(s.a.v.) peygamberlik görevine başlamadan önce dünyanın dini manzarası yürekler acısıydı. Şirk ve putperestlik almış, yürümüştü. Dinsiz ve imansız milletler ağaç, taş, altın, gümüş ve diğer maddelerden yapılmış çeşitli vücut ve yüz hatlarına sahip olan heykellere taparlardı. Bu putlar hep aynı tip ve boyda idiler. Allah ve Allahçaların bütün bir şeceresi çıkarılmıştı, bunların çeşitli kuşakları vardı. Hiçbir Allah karısız, hiçbir Allahça kocasız değildi. Allah ve Allahçalar insanlar gibi yemek yeme, içme ve diğer zevklerini tatmin etme ihtiyacını da duyarlardı. Bunlara tapanlar ise, bu ihtiyaçların karşılanması konusunda hiç bir fedakârlıktan kaçınmazlardı. Müşriklerin büyük çoğunluğu Allah'ın insan kılığına girdiğine ve bazı temsilcileri olduğuna inanırlardı. Gerçi Hıristiyanlar tek Allah'a inandıklarını iddia ederlerdi, ama bu Allah'ın da bir oğlu vardı. Baba ve oğul Allahların yanı sıra üçüncü bir Allah, Ruhü'l-Kudus idi.

Ayrıca bazı Hıristiyanlar, Allah'ın anası veya kaynanası olduğunu da kabul ederlerdi. Tek Allah'a inandıklarını iddia edenler arasında Yahudiler de vardı. Fakat Yahudilerin Allah'ı da maddiyat ve fizikle ilgili olup pek çok insani sıfatları haizdi. Bu Allah icabında dolaşır ve insan kılığına girerdi. Bazen kullarından biriyle güreşirdi. Ayrıca bu Allah'ın Üzeyir adında bir de oğlu vardı. Bu dini toplumların dışında Mecusi (Zerdüşter), yani ateşe tapanlar ile yıldızlara tapan Sabiiler de vardı¹⁰⁹.

Müşrik Cahiliye Araplarının bazı meşhur putları şöyledir. "Lat: Lat'ın bulunduğu yer Taif'ti. Beni Sakif bu Allah'a öylesine bağlıydı ki, Yemen valisi Ebrehe, aralarında fillerin bulunduğu ordusuyla Mekke'ye yürüdüğü sırada Taif'liler bu Allah'ın putunu korumak ve onların Kâbe'ye gitmelerini sağlamak için düşman kuvvetlerine ellerinden gelen yardımı sağladılar. Hâlbuki bütün Araplar Beni Sakife'de Kâbe'nin Allah'ın evi olduğuna inanırlardı. Lat'ın anlamı konusunda ulema arasında ihtilaf vardır. İbn Cerir et-Taberi'nin tetkiklerine göre, Lat, Allah

¹⁰⁸ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, Pınar Yay, s. 377.

¹⁰⁹ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 378-379.

kelimesinin feminen (müennes)dir. Yani “Allahun” kelimesi erkeği “Allahatun” kelimesi de dişisini belirtmektedir. Lat kelimesinin kökü “leva” ve “yelvi”dir, ki dönmek ve birinin önünde eğilmek anlamına gelirler. Müşrikler buna ibadet ettiği, önünde eğildiği ve tavaf ettiği için kendisine “Lat” derdi ve bunun lette/yelitu kökünden geldiğine inanırdı. Bu kelimeler, bulaştırmak, bulandırmak ve batırmak anlamlarına gelirler. İbn Abbas ve Mücahit Lat’ın aslında Taif yakınlarında tepe ve kayalıklarda yaşayan bir kişi olduğunu ve oradan gelip geçenlere yiyecek ve içerek verdiğini, öldükten sonra da kendisi için bir anıt dikildiğini beyan etmektedirler. Gerçi bu beyan İbn Abbas ve Mücahit gibi çok değerli zatlardandır, ama bunu kabul etmekte tereddütlüyüz. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi Kuranı Kerim Lat ve diğer iki Allah’ın kadın olduğunu belirtiyor oysa İbn Abbas ile Mücahid’in rivayetlerine göre kendisinin erkek olduğu anlaşılıyor.”¹¹⁰

“Uzza: Uzza’nın kökü izzet, namus, iffettir. Dolayısıyla Uzza, “izzetli” veya “namuslu” demektir. Bu Kureyş kabilesinin en büyük Allahçasıydı. Bu Allahçanın mabedi, Mekke ile Taif arasında Nahle mevkiinde Huraz mevkiinde idi. Beni Haşim’in müttelikleri olan Beni Şeyban bu Allahça’nın koruyucularıydı. Kureyş ve diğer aşirete mensup olanlar bu Allahçaya ibadet ediyor, dilek ve isteklerde bulunuyorlardı. Ayrıca her türlü armağan verir ve kurban keserlerdi. İbn Hişam’ın rivayetine göre “Ebu Uheyre ağlıyor, sebebini sordu: “Ebu Uheyre, nedir senin bu halin? Ölümünden mi korkuyorsun? Ebu Uheyre dedi ki: “Vallahi Ebu Leheb ben ölümünden korkmuyorum. Beni üzen benden sonra Uzza’nın bakımının yapılıp yapılmayacağıdır.” Ebu Leheb dedi ki, arkadaş sen canını üzme, bu Allahçaya ibadet ve korunması senin hayatına bağlı değildir. Ebu Uheyre bunun üzerine rahat nefes aldı ve sükûnet içinde son nefesini verdi.”¹¹¹

“Menat: Menat Allahçasının mabedi Mekke ile Medine arasında, Kızıldeniz sahilinde Kudayd mevkiinde idi. Bu Allahçaya özellikle beni Huzza, Evs ve Hazrec’e mensup olanlar bağlıydı. Bu Allahça için hac ve tavaf yapılırdı ve kurbanlar kesilirdi. Hac mevsiminde, hacılar Kâbe’de Beytullah’ı tavaf ettikten sonra, Arafat ve Mina’ya geçer ve oradan Menat’ı ziyaret etmeye giderlerdi. Bu Allahçayı tavaf etme niyetini önceden yapmış olanlar ise, Safa ve Merve arasında

¹¹⁰ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 381-382.

¹¹¹ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 382.

koşmazlardı.”¹¹² Kuranı Kerim’in Nuh suresinde, Arapların sonradan tapmaya başladıkları Nuh kavmine ait olan bazı Allah, Allahça ve putların isimleri vardır. İslamiyet’in doğuşundan önce bütün bu putlar için Arabistan’ın çeşitli bölgelerinde mabetler yapılmıştı. Araplar, Nuh tufanından kurtulmuş olan bazı kimselerden, eski Allah ve Allahçalarının adlarını öğrenmiş olabilirler. Nuh kavminde tekrar şirk baş gösterince veya evlatlarından putperestlikle ilgili inanç ve fikirler daha sonraki kuşaklara geçince çeşitli putlar yapılmış ve tapınaklar inşa edilmiş olabilir. Nuh kavminin belli başlı putları şunlardı.¹¹³

“Vedd: Vedd, Kudaa kabilesinin bir kolu olan Beni Kelb bin Vebre’nin Allah’ıydı. Bu Allah’ın mabedi Dumetu’l Cendel’de idi. Arabistan’dan çıkarılan kitabelerde bu Allah’ın ismi Veddem Ebem(Vedd Baba) olarak geçmiştir. Kelbi’ye göre Vedd’in putu dev ve heybetli bir erkek gibiydi. Kureyşliler de Veddi Allah olarak kabul ediyorlardı ve çeşitli heykellerini yapmışlardı. Kureyşliler veddi Allah olarak kabul ediyorlardı ve çeşitli heykellerini yapmışlardı. Kureyşliler buna “Vedd” derlerdi. Tarihte bir kişinin adı Abd-i Vudd (Vudd’un kulu) olarak kaydedilmiştir.”¹¹⁴

“Suva: Bu Huzeyl kabilesinin Allahçasıydı. Heykeli de bir kadın gibiydi. Bunun mabedi, Yanbu yakınlarında Rubat mevkiinde idi.”¹¹⁵

“Yeğus: Yeğus, Tay kabilesinin bir kolu olan Enam ve Mezhic kabilesinin bazı kollarının mabuduydu. Mezihciler, bunun putunu Yemen ile Hicaz arasında Curş mevkiinde yapmışlardır. Bu put bir aslan şeklinde idi. Kureyşlilerden bazılarının Abd-i Yeğus olduğu tespit edilmiştir.”¹¹⁶

“Yeuk: Yeuk Yemen’in Hemdan bölgesinde yaşayan Hemdan kabilesinin Al-i Zul Kula kolunun mabuduydu ve Belha yakınlarında bir akbaba şeklinde putu vardı. Saba(Sebe)’dan çıkarılan kitabelere göre bunun adı “Nesur” sahipleri derlerdi. Arabistan’da çeşitli bölgelerde bulunan tarihi kalıntılar ve harabelerde tapınaklar

---

¹¹² Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 383.

¹¹³ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 382.

¹¹⁴ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 383.

¹¹⁵ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 383.

¹¹⁶ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, Pınar Yay, s.383.

üzerinde çok sayıda akbaba heykeli ve kabartmaları görülmüştür.”¹¹⁷

Cahiliye Arapları bu putlara Allah’ın yansıra tapmaktaydılar ve bu tapınma hususunda Kuranı Kerim’in bakış açısı şöyledir: “Onlara ‘kendilerini kimin yarattığını sorsan’, Allah derler.”¹¹⁸

Ankebut suresinde de şöyle buyrulmuştur: “Eğer onlara gökleri ve yeri yaratan kimdir, güneşi ve ayı musahhar kılan kimdir? diye sorsan Allah’tır derler... Eğer onlara ‘Gökten suyu indirip onunla ölümünden sonra yeri canlandıran kimdir?’ diye sorsan, Elbette Allah’tır derler.”¹¹⁹

Diğer bazı misaller şunlardır:

Deki, “Gökten ve yerden size rızık veren kimdir?” O kulaklara ve gözlere malik olan kimdir? Diriyi ölüden, ölüyü diriden çıkaran kimdir? Bütün işleri tedbir ve idare eden kimdir?’ Onlar ‘Allah’tır’ derler.”¹²⁰

“Sizi karada ve denizde gezdiren O’dur. Hatta gemiye binip güzel bir hava ile gittikleri zaman ferahlanırlar, şiddetli rüzgâr gelip her taraftan dalgalar, üstlerine hücum eylediğinde boğulacaklarını zannederler. Ve Kemali İhlâs ile “Eğer bizi bundan kurtarırsan sana şükür edenlerden oluruz.” diye dua ederler. Vakta ki Allah kurtarır; derhal yeryüzünde haksız yere azgınlık yaparlar.”¹²¹

Aynı duruma İsra suresinde de temas edilmiştir. Size denizde bir sıkıntı ve zarar dokunursa O’ndan başka taptığınızı unutursunuz. Fakat O sizi ondan kurtarıp çıkarınca, yine yüz çevirirsiniz.”¹²²

Cahiliye Arapları mal ve mülklerini Allah ve diğer Allahlar arasında pay ediyorlardı.

“Müşrik Araplar, toprağın Allah’ın olduğuna inanıyor, mahsullerin de onun emriyle yetiştiğini biliyorlardı. Hayvanların malikinin Allah olduğuna iman

---

¹¹⁷ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, Pınar Yay, s.383.

¹¹⁸ 43/Zuhruf/87

¹¹⁹ 29/Ankebut/61

¹²⁰ 10/Yunus/31

¹²¹ 10/ Yunus/22-23

¹²² 17/İsra/67

ederlerdi. Fakat kendilerine nimetlerin, zenginliklerin ve diğerk imkânlarını Allah, Allahça, cin, melek, gökteki yıldızlar ve büyük evliyaların ruhlarının sayesinde ihsan edildiğini sanıyorlardı. Araplar bu Allah, Allahça ve ruhların, kendileri ile Allah arasında birer araç olduğunu ve bunlar kızdığı takdirde her şeyden mahrum olacaklarını zannediyorlardı. Dolayısıyla bunları memnun etmek üzere tarlalarından elde ettikleri mahsuller ile hayvanlarını ikiye bölerek yarısını Allah'a yarısını da bunlara adıyorlardı. Allah'a adıyorlardı, zira tarla ve hayvanları ondan geliyordu. Allah, Allahça ve cin ile perilere adıyorlardı, zira kendi aile ve kabilelerin koruyucusu sanıyor ve onları memnun etmek istiyorlardı.”¹²³

Cahiliye Arapları geçmişteki ermiş ve salih kişilerin putlarını yapmışlar ve bunlara tapıyorlardı. “Arap kabilelerinden Raiba, Gassan, Kelb, Taglib, Kudaa, Kinane, Hars, Kab ve Kinde’de çok sayıda Hıristiyan ve Yahudiler vardı. Bu Ehl-i Kitap da evham ve hurafelere esir düştükleri için dinlerinin asıl şekilleri bozulmuş ve aralarına birçok batıl itikat ve inançlar yerleşmişti. Her iki dine mensup olanlar, peygamberlerine, evliyalarına, havari ve şehitlerinden birçoğuna tapmaya başlamışlardı. Aslında müşrik Arapların çoğu eskiden alelade insan iken sonradan ilah ve Allah derecesine çıkarılan kişilere taparlardı. Sahihi Buhari’nin rivayetine göre Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr hepsi eskiden ermiş kişilerdi, fakat sonradan birer Allah haline getirilmiş ve putları dikilmişti. Hz.Aişe’nin rivayetine göre, İsaf ve naile eskiden insandılar. Benzeri rivayetler, Lat, Uzza ve Menat hakkında da vardır. Yine Arapların rivayetine göre Allah, Lat ve Uzza’yı o kadar severdi ki kışı Lat yazı da Uzza’da geçirirdi.”¹²⁴

Nahl suresinde 21. ayette bazı suni ve yalan Allah ve Allahçalar tekzip edilmiştir. Bunlardan melek, şeytan, cin veya ağaç ve taştan yapılmış putlar değil mezar ve mezardakiler kast edilmiştir. Çünkü melek, cin ve şeytanlar hiç olmazsa yaşıyorlar. Hâlbuki söz konusu surede “onlar diri değil ölülerdir” denilmiştir. Ayrıca şunlara da ilave edilmiştir, “Ne zaman dirileceklerini bilmezler”. Zira ağaç veya taştan putlar için dirilmek söz konusu olmaz. Demek ki Araplar geçmişte ölmüş ve mezara girmiş, derviş, evliya, Salih ve şehitlerin ruhlarına yalvarır, çeşitli dilek ve istekte bulunurlardı. Bu gerçekler ortada iken, cahiliye döneminde Arabistan’da

¹²³ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 385.

¹²⁴ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 387.

ölülere ve mezarlara tapılmadığını söylemek isteyen varsa, onun Arabistan'ın tarihinden haberi olmadığını söyleyebiliriz.¹²⁵

Ayrıca cahiliye Arapları meleklerin kadın şeklinde putlarını yapmışlardı.

“Arap tarih kitaplarında Kureyş, Cüheniyye, Beni Seleme, Huzaa, Beni Müleyh ve bazı diğer kabilelerin, melekleri Allah'ın kızları olarak kabul ettikleri anlaşılıyor. Arap kabileleri, melekleri Allahça haline getirmişlerdi ve putlarını kadınların vücudu ve yüz hatları gibi yapmışlardı. Araplar bu putlara kadın elbiseleri ve mücevher giydirirlerdi, ibadet ederlerdi, dilek ve istekte bulunurlardı.”¹²⁶

Allah ve resulü öncelikle şirkle, insan zihin ve kalbini bölen parçalayan, antropomorfik ve antropatik ve sonu paganizme (putperestliğe) giden Allah anlayışıyla vahiy yoluyla önemli bir mücadele başlatmışlardır. Bu mücadele kuşkusuz ki çok çetin bir mücadele olmuştur. Hele üç yıllık boykot süreci Müslümanlar açısından en zor süreç olmuştur ve neticesi Hicret ile nihayetlenmiştir. Öncelikle Şirkle ilgili Kuran pasajlarına biraz dikkatle bakmak gerekecektir. “O düşündü ve ölçtü biçti. Canı çıkası ne biçim ölçüp biçti. Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, suratını astı. Sonra da sırt çevirip büyüklük tasladı. “Bu sadece öğretilen gelen bir sihirdir. Bu Kuran yalnızca bir insan sözüdür.” dedi.¹²⁷

“Orada varılacak olan cennet vardır. O ağacı örten örtmüştü. Muhammed'in gözü oradan ne kaydı ne de onu aştı. Rabbinin en büyük delillerini gördü. Ey inkârcılar, şimdi Lat Uzza ve bundan başka üçüncüleri olan Menat'ın ne olduğunu söyler misiniz? Demek erkekler sizin dişiler Allah'ın öyle mi? Öyleyse bu haksız bir paylaşmadır. Bunlar sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlerden başka bir şey değildir. Allah buna dair bir delil indirmemiştir. Kendilerine Rablerinden doğruluk rehberi gelmiş olduğu halde, onlar sadece zanna ve canlarının istediğine uymaktadırlar.¹²⁸

Sizi tek bir nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır. Erkek eşine eşi hafif bir yük yüklendi ve onu taşıdı. Yüku

¹²⁵ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 388.

¹²⁶ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 388.

¹²⁷ 74/Müddesir/18

¹²⁸ 16/Nahl/23.

ağırlaşınca karı-koca birlikte Rableri Allah'a: "Bize kusursuz bir çocuk verersen, ant olsun, şükredenlerden olacağız." diye yalvardılar. Allah onlara kusursuz bir çocuk verince kendilerine verdiği şeyde Allah'a ortaklar koştular. Allah onların ortak koşmalarından yücedir. Kendileri yaratılmış. Allah'a ortak koşuyorlar. O putlar onlara da yardım edecek güçte değil, kendilerine de. Onların yürüyecek ayakları mı var, tutacak elleri mi var görecek gözleri mi var? De ki, ortaklarınızı çağırın sonra bana tuzak kurun ve bana göz açtırtmayın. Çünkü ben kitabı indiren Allah'ın himayesindeyim. O iyileri himaye eder. O'nu bırakıp taptıklarınız, kendilerine de yardım etmezler size de yardım etme güçleri yoktur. Onları doğru yola çağırırsan duymazlar. Sana baktıklarını görürsün, oysa onlar görmezler."¹²⁹

"Mescitler Allah'ındır. Öyleyse oralarda Allah'la birlikte başkasına yalvarmayın. Kendilerine yardımı dokunur, diye Allah'tan başka Allahlar edindiler. Oysa onlar yardım edemezler, ancak kendileri o Allahlara koruyuculuk için nöbet beklerler".¹³⁰ "Putperestler O'nu bırakıp, bir şey yaratmayan, bilakis kendileri yaratılmış olan; kendilerine zarar da fayda da veremeyen, öldürmeye diriltmeye ve ölümden sonra tekrar canlandırmaya güçleri yetmeyen Allahlar edindiler".¹³¹

1.2.3. Kuran'da Allah Tasavvuru

"Allah ve insan iki temel odaktırlar. Cahiliyenin dünya görüşü insan merkezli iken, insanın dünya görüşü Allah merkezlidir. İnsan Allah karşısında sorumlu olan, ikincil varlıktır. Kâinatta Allah'a denk ikinci bir varlık yoktur. Kur'an Hz. Nuh ve Hz. İbrahim'le başlatılan monoteist devrimi sürdürür. Allah birdir, aşkındır ve kozmik yaratıcı olanın yanında insana ahlaki ve siyasi buyruklar (şeriat)veren ahlaki bir öznedir. Allah ateist teorilerde olduğu gibi, evrenin içinde erimiş değildir; ondan ayrıdır, onunla sürekli yaratma, tedbir ve takdir ilişkisi içindedir. Aynı şekilde, O insanı da yaratmıştır ve onunla haberleşmektedir(vahiy). O insanın efendisidir (rab) ve insanla ilişkisi ahlaki bir temele dayanmaktadır(sunnetullah): Yukarıdan aşağıya rahmet, şefkat, ihsan, gazap ve her halükarda adalet; aşağıdan yukarıya ise, minnettarlık ve takva veya nankörlük ve azgınlık."¹³²

¹²⁹ 7Araf/189-197.

¹³⁰ 72/Cin/18.

¹³¹ 25/Furkan/3.

¹³² Özsoy, Ömer & Güler, İlhami; *Konularına Göre Sistematik Kur'an Fihristi*, Fecr Yay., Ankara,

Dolayısıyla dikey bir yönelim arz eden Allah insan ilişkisi kulluk ve kulluktaki samimiyet temeli üzerine oturmuştur. Kulluğun boyutları çerçevesinde şekillenen bu ilişki İslam Tarihinde kelam ilminin biricik konusu olmuştur. Biz burada Allah'ın varlığı ile ilgili delillere bakarak Önce Allah'ın varlığı ve varlığının delilleri ile konuya başlamak yerinde olacaktır.

1.2.3.1. Allah'ın Varlığı ve Varlığının Delilleri

Allah'ın varlığının delilleri şunlardır. Akli Delil, Nakli Delil, Kat'i ve Zanni Deliller. Bakıllani'ye göre; delil duyuların ötesinde bulunan ve zaruri olarak ta bilinemeyen hususların bilgisine götüren şeydir. Bizi bir konu hakkında müspet veya menfi hüküm vermeye götüren şeydir.”¹³³

Akli ve nakli delil şudur: “Delil birkaç bakımdan taksime tabi tutulabilir. Bu taksimlerden biri delilin akli ve nakli bölümlerine ayrılmasıdır. Akli delil bütün mukaddimleri akla müstenid(dayanan) delildir. Mesela alem değişikendir. Her değişken hadistir gibi. Şayet delilin mukaddimleri tamamen nakli ise, delil de naklidir. Nakli delil bir bakıma akli sayılır. Çünkü nakli tebliğ eden zatın doğruluğunu yine akılla ispat ederiz. O halde sırf akli delil ile akli nakli delil vardır”.¹³⁴

Diğer “İslam düşünürleri(özellikle kelamcılar) Allah'ı varlığı hakkında bir takım deliller geliştirmişlerdir. Bir bölümü halkın anlayacağı seviyede olmayıp birçok teknik bilgiyi öngörmektedir. Kur'an'da Allah'ın varlığının doğrudan bir sorun olarak ele alındığı söylenemez, çünkü Kur'an'ın doğrudan muhatapları olan müşrikler Allah'a inanıyorlardı. Fakat Kur'an, insanların Allah'ı doğru olarak takdir etmelerini ve onların içinde buldukları negatif ahlaki konularından çözümlere Hz. Peygamber'e ve Kur'an'a inanmalarını sağlamak amacıyla, 'nedensellik/düzen delili' ile 'inayet delilini kullanmıştır. İnayet delili, tabiattaki (yeryüzündeki) bütün nimetlerin insanın emrine verilmesinin (insanın yaşamasına imkân sağlamanın) Allah'ın işi olduğudur.”¹³⁵

2004, s. 175.

¹³³ Topaloğlu, Bekir; *Kelam İlmi Giriş*, Damla Yay., İstanbul, 2012, s. 69-70.

¹³⁴ Topaloğlu, *Kelam İlmi Giriş*, s. 70.

¹³⁵ Özsoy & Güler, *Konularına Göre Sistemik Kur'an Fihristi*, Fecr Yay., Ankara, 2004, s. 175.

Kuran Allah'ın varlığıyla ilgili delilleri sıralamaya tabiatla ilgili delillere ağırlık vererek devam eder. Aşağıdaki ayetler bu türden inayet deliline ait ayetlerdir.

“İşte şu ölü yeryüzü onlara bir delildir. Onu diriltir ve oradan taneler çıkartırız da ondan yerler. Orada hurmalıklar ve üzüm bağları var ederiz, aralarından pınarlar fişkirtiriz ki, onun ve elleriyle yaptıklarının ürünlerini yesinler; hiç şükretmezler mi? Yerin yetiştirdiklerinden, kendi cinslerinden ve daha bilmediklerinden çift çift yaratan Allah Yüce'dir. Onlara bir delilde gecedir: gündüzü ondan sıyrırız da, karanlıkta kalıverirler. Güneş de yörüngesinde yürüyüp gitmektedir. Bu güçlü ve bilgin olan Allah'ın kanunudur. Ay içinde sonunda kuru bir hurma dalına döneceği konaklar tayin etmişizdir. Aya erişmek Güneşe yaraşmaz. Gece de gündüzü geçemez. Onlara bir delilde, soylarını dolu gemiyle taşımamız ve kendileri için bunun gibi nice binekleri yaratmış olmamızdır. Dilesek, onları suda boğarız; ne (kimseyi) çağırabilir, ne de kurtarırlılar. Ama katımızdan bir rahmet ve bir süreye kadar geçinmeleri için (onları boğmuyoruz).”¹³⁶

Yağmur'un yağışıyla şu ayet de yine inayet deliliyle ilgilidir. “Allah'ın gökten su indirdiğini görmez misin? Biz onunla renkleri çeşit çeşit ürünleri yetiştiririz, dağlarda da beyaz, kırmızı ve simsiyah, değişik renklerde tabakalar var etmişizdir. İnsanlar, yerde yürüyenler ve davarlarda böyle çeşit çeşit renktedirler. Kulları arasında, Allah'tan (gerçekten) korkanlar ancak bilginlerdir. Allah üstündür, çok bağışlayıcıdır.”¹³⁷

“Yeryüzüne bakmazlar mı? Orada, bitkilerden nice güzel çiftler yetiştirmişizdir. Şüphesiz, bunlarda (Allah'ın Kudretine) işaret vardır, ama onların çoğu inanmazlar.”¹³⁸

Gece ve gündüzün yaratılışı da inayet delillerindedir. “Gece ile gündüzün geliş gidişinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında, sakınanlar için ibretler vardır.”¹³⁹

Gemilerin denizlerde yüzdürülmesi de Allah'ın varlığının delillerindedir.

---

¹³⁶ 36/ Yasin /33-44.

¹³⁷ 35/ Fâtır /27-28.

¹³⁸ 26/ Şuarâ/7-8.

¹³⁹ 10/ Yûnus/6.

“Gemilerin denizde Allah’ın lütfuyla yürüdüğünü görmez misin? Allah böylece size varlığının delillerini gösterir. Bunlarda çok sabreden ve çok şükreden herkese dersler vardır.”¹⁴⁰

Bahar aylarında yeryüzünün diriltişi de aynı şekilde inayet delillerinden biridir. “Yeryüzünü kupkuru görmeyen, Allah’ın belgelerindedir. Biz ona su indirdiğimiz zaman harekete geçip, kabarıyor. Ona can veren Allah, şüphesiz ölümleri diriltir. O her şeye kadirdir.”¹⁴¹

Şu ayet de en önemli inayet delillerindedir. “Göklerin ve yerin yaratılmasında, inananlara dersler vardır. Sizin yaratılmanızda ve canlıların yeryüzünde yaratılmasında, kesin olarak inanan kimseler için ayetler vardır. Gece ile gündüzün birbiri ardında gelmesinde, gökten Allah’ın rızık vermek için yağmur indirip, ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde ve rüzgârları yönetmesinde, aklını kullanan kimseler için dersler vardır. (Ey Muhammed!) İşte bu sana gerçek olarak anlattıklarımız, Allah’ın varlığının delilleridir. Artık Allah’tan ve O’nun delillerinden sonra hangi söze inanırlar?”¹⁴²

Kuran eşler arası sevgiyi de Allah’ın varlığının delillerinden biri olarak göstermektedir. “Sizi topraktan yaratması, O’nun varlığının belgelerindedir. Sonra hemen birer insan olup yeryüzüne yayılırsınız. İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda sevgi ve rahmet var etmesi, O’nun belgelerindedir. Bunlarda, düşünen toplum için dersler vardır.”¹⁴³

1.2.3.2. Allah’ın Birliği (Tevhîd)

“Müşrik bir ortamda nazil olan Kur’an’ın en temel tezi, evrensel İslam öğretisinin ve vahiy geleneğinin temeli olan Allah’ın birliği (*tevhîd*) ilkesidir. Kur’an’ın da açıkça tanıklık ettiği gibi, putperest Araplar Allah’ın varlığına inanıyorlardı¹⁴⁴. Kur’an’ın onlara yönelik en temel eleştirilerinden birisi, Allah’ı gereği gibi takdir edemeyişleri idi¹⁴⁵. Onlar Allah’ı kabul etmekle birlikte, Allah’ın

---

¹⁴⁰ 31/ Lokmân/31.

¹⁴¹ 41/ Fussilet /39.

¹⁴² 45/Câsiye/3.

¹⁴³ 30/Rum/20-21.

¹⁴⁴ 23/Mü’minûn/84-89.

¹⁴⁵ 6/En’am/91.

bazı sıfatlarını putlara vermekle Allah'ın ulûhiyetini parçalamışlardı. Kur'an, Mekkî ayetler başta olmak üzere çok yoğun bir biçimde, başından sonuna kadar Tevhidi kökleştirmeye çalışmıştır.”¹⁴⁶

Aşağıdaki ayetler Allah'ın birliğiyle ilgili en temel ayetlerdir. “O, doğunun ve batının Rabbidir; O'ndan başka Allah yoktur. Öyleyse O'nu vekil tut!”¹⁴⁷ “De ki: “O Allah biriciktir. Allah, doğurmamış, doğmamış olan, hiç bir dengi bulunmayan, hiç bir şeye muhtaç olmayan ve her şey kendisine muhtaç olmandır.”¹⁴⁸ (Ey Muhammedi) De ki; “Övgü Allah'adır. Seçtiği kullarına selam olsun". Allah mı daha iyidir, yoksa O'na koştukları ortaklar mı? Yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indirip, onunla, *bir ağacını bile bitirmeye* gücünüzün yetmediği ferahlatıcı bahçeler meydana getiren mi? Allah'ın yanında bir Allah mı? Hayır; onlar (haktan) sapan bir topluluktur. Yeri, oturmaya elverişli kılan, arasında ırmaklar meydana getiren, oraya sabit dağlar yerleştiren ve iki deniz arasına engel koyan kimdir? Allah'ın yanında bir Allah mı? Hayır; çoğu bilmezler. Darda kalana, kendisine yakardığı zaman karşılık veren, başındaki sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün sahipleri yapan kimdir? Allah'ın yanında bir Allah mı? Pek az düşünüyorsunuz. Karanın ve denizin karanlıklarında size yol bulduran ve rüzgârları rahmetinin önünde müjdeciler olarak gönderen kimdir? Allah'ın yanında başka bir Allah mı? Allah onların koştukları eşlerden Yüce'dir. Yaratmaya başlayan, sonra da onu tekrar edecek olan; size gökten ve yerden rızık veren kimdir? Allah'ın yanında bir Allah mı? De ki: “Eğer doğru sözlü iseniz, açık delilinizi getirin!”¹⁴⁹

De ki: “Övgü, çocuk edinmemiş olan, hükümlerinde ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir himayeciye ihtiyacı olmayan Allah'adır”. O'nu gereğince yücelt.

(Ey Muhammed) De ki: "Eğer - onların dedikleri gibi- Allah'la beraber Allahlar bulunsaydı, o durumda hepsi arşın sahibi olmaya yol ararlardı". Haşa; O, onların söylediklerinden çok çok yücedir. “Sıra sıra dizilenlere, bir haykırış koparanlara ve uyarı okuyanlara andolsun ki, sizin Allah'ınız birdir; O göklerin,

---

¹⁴⁶ Özsoy & Güler, *Konularına Göre Sistematik Kur'an Fihristi*, s. 179.

¹⁴⁷ 73/ Müzzemmil/9

¹⁴⁸ 112/İhlas/1-4.

¹⁴⁹ 27/Neml/59-64.

yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi'dir. O doğuların Rabbi'dir."¹⁵⁰“Allah'ınız tek bir Allah'tır. Ama ahirete inanmayanların kalpleri inkâr izindedir ve kendileri de büyüklük taslamaktadırlar.”¹⁵¹ “Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka Allahlar olsaydı, ikisi de bozulurdu. Arşın Rabbi olan Allah, onların nitelendirmelerinden yücedir.”¹⁵²

1.2.3.3. Allah'ın Sıfatları (Ne Olduğu, Neler Yaptığı)

Kur'an'ın anlatımına uygun bir Allah tasavvuruna sahip olmak, Müslüman bireyin ahlaki dinî yaşamı açısından çok önemlidir. Tenzih gayretiyle haddinden fazla aşkın (aşırılmış bir Allah tasavvuru ferdin duygusal ve düşünsel dünyasını zayıflatır, hâlbuki, Kur'an'a göre O hem göklerde, hem de yeryüzünde ilahtır ve O insana şah damarından daha yakındır. Yine 'tenzih' uğruna Allah'ı her türlü ahlaki kayıttan bağımsız olarak tasavvur etmek, mutlak anlamda ahlaki zafiyete sahip bir Allah tasavvurunu zayıflatır. İslam ümmeti, hiç tenzih kaygısı taşımamanın doğurduğu çarpıklıkları da yaşayarak görmüştür. Ancak Müslüman kitlenin en büyük kesiminin inanış biçimi olan Ehl-i Sünnet'in Allah tasavvurunun oluşmasında, Maturidî gelenekten çok, yukarıda anılan zaafı taşıyan Eş'arîlik belirleyici olmuştur. Kelam ekollerinin düşünce yapıları üzerinde tarihsel şartların ve siyasi gelişmelerin etkisi de göz önünde bulundurulacak olursa, Müslüman ferdin, kültürel mirasın kendisine sunmuş olduğu Allah tasavvurunu, sık sık Kur'an'ın vermek istediği Allah tasavvuruyla karşılaştırma zarureti kendisini gösterir. Allah'ın sıfatlarını kelamcılar genellikle zatî sıfatlar ve subutî sıfatlar olarak iki grupta tasnif etmişlerdir. Allah'ın sıfatları burada da tasnif edilerek verilebilirdi. Ne var ki, bir ayette genellikle birkaç sıfat birden ifade edildiğinden, böyle bir tasnif çok sayıda tekrara yol açardı. Bu yüzden, Allah'ın sıfatlarını konu edinen pasajların hepsini toplu hâlde vermek zorunda kaldık.

Şimdi Kur'an'a kulak verelim ve yaratıcı Kur'an'da kendini nasıl anlatmaktadır, ona bakalım: “Göldüren de, ağlatan da O'dur. Dirilten de, öldüren de O'dur. Akıtılan damladan iki çifti, erkek ve dişiye yaratan O'dur. Son yaratma da O'nun işidir. Doğrusu, zengin eden de, varlıklı kılan da O'dur. Şi'râ yıldızının Rabbi

¹⁵⁰ 37/ Sâffât/1-5.

¹⁵¹ 6/ Enâm/22.

¹⁵² 21/Enbiyâ/22.

O'dur. İlk Âd' ve Semûd'u yok edip, geri bırakmayan, daha önce de Nûh toplumunu (yok eden) - onlar daha zalim ve daha azgındı- ve altüst olmuş kasabaları yere batıran, onları gömdükçe gömen O'dur."¹⁵³ "Rabbinin yakalaması şiddetlidir. Önce yaratıp sonra tekrar eden O'dur. Her dilediğini mutlaka yapan, Arşın Yüce sahibi, çok seven, bağışlayan O'dur."¹⁵⁴ "Ama rahmetim her şeyi kaplamıştır."¹⁵⁵ "Şüphesiz ölüleri dirilten, işlediklerini ve bıraktıkları eserleri yazan biziz. Biz her şeyi apaçık bir sicilde (bir bir) saydık."¹⁵⁶ "Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. O gönüllerde olanı bilendir."¹⁵⁷ " (Allah) onların geçmişlerini de, geleceklerini de bilir. Onların ilmi ise O'nu kuşatamaz."¹⁵⁸

"Rabbin şüphesiz Üstün'dür, Merhametlidir."¹⁵⁹ "Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler. Şüphesiz, Rabbin onların gönüllerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilmektedir."¹⁶⁰ "İçinizde olanı en iyi bilen Rabbinizdir. Eğer iyi kimselerseniz, (bilin ki) kendisine başvuranları bağışlar."¹⁶¹ "Sizi en iyi Rabbiniz bilir. Dilerse de acır, dilerse size azap eder. (Ey Muhammed!) Biz seni onlara koruyucu göndermedik. Göklerde ve yerde onları en iyi Rabbin bilir. Peygamberler 'in kimine kiminden fazla iyilikte bulunduk ve Davud'a Zebur'u verdik."¹⁶² "Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerlerini de (tekrar) yaratabileceğini görmüyorlar mı? Allah onlara şüphe götürmeyen bir süre belirledi, öyleyken, bu zalimler inkârcılıktan başka bir şey istemezler."¹⁶³

"Allah, sana bir sıkıntı verirse, O'nu O'ndan başkası gideremez. Sana bir iyilik dilerse, O'nun nimetini engelleyecek yoktur. Onu kullarından dilediğine verir. O çok bağışlayıcı ve merhametlidir."¹⁶⁴

"(O) yere gireni ve oradan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. O

---

¹⁵³ 53/Necm/43-54.

¹⁵⁴ 85/Burûc/12-16.

¹⁵⁵ 7/Arâf/156.

¹⁵⁶ 36/Yasin/12

¹⁵⁷ 35/Fatır/38

¹⁵⁸ 20/Taha/110.

¹⁵⁹ 26/Şuarâ/9.

¹⁶⁰ 27/Neml/73-74.

¹⁶¹ 7/Araf/25.

¹⁶² 7/Araf/54-55.

¹⁶³ 7/Araf/99.

¹⁶⁴ 10/Yunus/107.

merhametli ve çok bağışlayıcıdır.”¹⁶⁵ “(Allah) hain gözleri ve gönüllerin gizlediğini bilmektedir. Allah, hakka göre hükmeder. O’nu bırakıp da yalvardıkları putlar ise, hiç bir şeye göre hüküm vermezler. Şüphesiz, Allah işiten’dir, gören’dir.”¹⁶⁶ “Kitab’ın indirilmesi. Güçlü ve Bilgin olan Allah katındandır. O, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, cezası şiddetli, lütfu bol olandır. O’ndan başka Allah yoktur, dönüş O’nadır.”¹⁶⁷ “Kıyametin (ne zaman kopacağı) bilgisi O’na aittir. O’nun bilgisi dışında hiç bir ürün kabuğundan çıkmaz, hiç bir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. Onlara: "Bana ortak koştuklarınız nerede?" diye seslendiği gün: "Sana, (buna dair) bizden hiç bir şahit olmadığımı arz ederiz" derler.”¹⁶⁸

“Göklerin ve yerin Yaratanı, size kendi cinsinizden eşler ve çift çift hayvanlar var etmiş -O’nun benzeri hiç bir şey yoktur ve O işitendir, görendir- ve bu suretle, çoğalmanızı sağlamıştır.”¹⁶⁹ “Allah, kullarına lütfu bol olandır; dilediğini rızıklandırır. O Güçlü ’dür, Üstün ’dür.”¹⁷⁰

“Kullarının tövbesini kabul eden, kötülükleri affeden, yaptıklarınızı bilen, inanıp yararlı iş işleyenlere karşılık verecek, lütfuyla onlara fazlaca verecek olan O’dur. İnkârcılara gelince, onlar için çetin bir azap vardır.”¹⁷¹ “Gökleri ve yeri (örneksiz) var eden O’dur. O, bir İşin olmasını dileyince ona ancak “ol!” der; o da olur.”¹⁷² “(O) kendisinden başka Allah olmayan Allah’tır. O diridir, varlıkları ayakta tutarak gözetip durandır. O’nu ne uyuklama, ne de uyku tutar. Göklerde olanlar ve yerde olanlar O’nundur. O’nun izni olmadan katında aracılık edecek kimdir? Onların geçmişlerini ve geleceklerini bilir. O’nun dilemesinin dışında ilminden bir şey kavrayamazlar. O’nun tahtı gökleri ve yeri kuşatmıştır ve onların korunması Allah’a yük olmaz. O Yüce’dir, Ulu’dur.”¹⁷³

---

¹⁶⁵ 34/Sebe/2.

¹⁶⁶ 40/Mümin/19.

¹⁶⁷ 40/Mümin/2.

¹⁶⁸ 41/Fussilet/47.

¹⁶⁹ 42/Şura/11.

¹⁷⁰ 42/Şura/19.

¹⁷¹ 42/Şura/25-26.

¹⁷² 2/Bakara/117.

¹⁷³ 2/Bakara/255.

2. UYGULAMALI ARAŞTIRMA

Çalışmamızın bu bölümünde İmam Hatip Liseleri'nde uygulanan bir anket ve toplanan veriler çerçevesinde, konunun günümüzdeki boyutları göz önüne serilecektir. Bulgular rapor edilirken “metot” kısmında rapor edilmeyen bulgular dikkate alınarak veriler 3 başlık altında toplanmıştır.

Bu duruma göre bulgular bölümünde veriler şu alt başlıklar altında rapor edilecektir: a) Olgusal durum, örneklemin demografik yapısı. b) Allah'a iman ve imanın sebep, sonuç kaynak ve ortamı. c) Dindarlık.

Şimdi bu 3 ana başlık altında verileri, kendi içinde da alt başlıklara ayrılarak düzenlenmiş şekliyle ve belli bir düzen içinde sunmak durumundayız.

2.1. OLGUSAL DURUM ve örneklemin demografik yapısı

Araştırmanın ampirik bölümünü, İmam Hatip Liseleri'nde uygulanan bir anket çalışması ve buna ilişkin veriler oluşturmaktadır. Ampirik kısım kapsamında ilk ele alınacak olan konu araştırmaya ilişkin mevcut olgusal durumdur. Olgusal durum içerisinde bu anketin uygulandığı örneklemin demografik özelliklerine değinilecektir. Demografik özellikler kapsamında da deneklerin cinsiyetleri, yaşları, anne ve babalarının öğrenim durumları ve gelir durumları ve ayrıca yine deneklerin sınıf düzeyleri gibi nitelikleri yer almaktadır. Bu araştırmaya Iğdır İmam Hatip Lise'nden 166 denek ile katılmıştır. Anketler toplam 166 deneğe dağıtılmış ve hepsinin geri dönütü alınmıştır. Veriler Mart 2013-Haziran 2013 tarihleri arasında toplanmıştır. Ankette demografik özelliklere ilişkin bilgiler toplamaya yönelik sorulara verdikleri cevaplara göre örneklemin demografik yapısı ya da olgusal durumu şöyledir. Araştırma Iğdır İmam Hatip Lisesi'nde eğitim gören 166 kişi katılmıştır. Örnekleminizin yaş, cinsiyet, kendilerinin ve ailelerinin tahsil düzeyi, gelir durumu gibi demografik özellikleriyle ilgili toplanan veriler aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

2.1.1. Örneklem ve Yaş Kategorilerine Göre Dağılım

Araştırmaya katılanların beyanlarına göre yaş durumlarını yansıtan veriler aşağıda tablodaki gibidir.

Yaşınız	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	
Cevaplar	14-15 yaş	89	53,6	53,6
	16-17 yaş	58	34,9	34,9
	18-19 yaş	19	11,4	11,4
	Toplam	166	100,0	100,0

Ankete katılan 166 öğrencinin %53,6 sı 14-15 yaş aralığında, %34,9 u 16-17 yaş aralığında ve %11,4 ü ise 18-19 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Son dönemlerde bu liselere rağbet artmış ve bunun sonucu olarak ta özellikle 9. ve 10.sınıf öğrencilerinin sayısı önceki yıllara göre artmıştır

2.1.2. Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	
Cevaplar	Erkek	75	45,2	45,2
	Kadın	91	54,8	54,8
	Total	166	100,0	100,0

Ankete katılan 166 öğrencinin %54,8 i kadın ve %45,2 i erkektir. İmam Hatip Liselerini tercih eden öğrencilerde kadınların sayısının daha fazla olduğu görülmektedir.

2.1.3. Örneklem Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların sınıf düzeylerini yansıtan veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Sınıfınız	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	
Cevaplar	<i>9. Sınıf</i>	48	28,9	28,9
	<i>10.Sınıf</i>	48	28,9	28,9
	<i>11.Sınıf</i>	50	30,1	30,1
	<i>12.Sınıf</i>	20	12,0	12,0
	<i>Toplam</i>	166	100,0	100,0

Ankete katılan 166 öğrencinin 9., 10., 11. ve 12. Sınıf öğrencilerinden oluştuğu ve 12.sınıf öğrenciler dışında aynı oranda katılımın gerçekleştiği görülmektedir. Bu dağılım bize değerlendirme yapıldığında daha net ifadeler kullanmamızı sağlayacaktır.

2.1.4. Örneklemin Gelir Durumuna Göre dağılımı

Araştırmaya katılanların gelir durumlarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Gelir Durumunuz	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	
Cevaplar	<i>Çok İyi</i>	6	3,6	3,6
	<i>İyi</i>	40	24,1	24,1
	<i>Orta</i>	90	54,2	54,2
	<i>Kötü</i>	25	15,1	15,1

	Çok Kötü	4	2,4	2,4
	Cevapsız	1	,6	,6
	Total	166	100,0	100,0

Bu soruya ankete katılan öğrencilerden sadece bir tanesi cevap vermemiştir. 166 öğrencinin %54,2 sinin maddi durumunun orta düzeyde , %24,1 inin ise iyi olduğu görülmektedir. Bu oran İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin ailelerinin çocuklarını bilinçli bir şekilde bu okula gönderdiğini ya da çocukların bilinçli bir şekilde zorunluluk olmadan tercih ettiğini göstermektedir.

2.1.5. Örneklemin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların ailevi demografik verileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Kardeş Sayınız?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	Yok	2	1,2	1,2
	1	10	6,0	6,1
	2	24	14,5	14,5
	3	20	12,0	12,1
	4	28	16,9	17,0
	5	18	10,8	10,9
	6	31	18,7	18,8
	7	11	6,6	6,7
	8	6	3,6	3,6
	9	6	3,6	3,6

	10	8	4,8	4,8
	11 ve üzeri	1	,6	,6
	Cevapsız	1	,6	
Toplam		166	100,0	

Ankete katılan 166 öğrencinin %82 si üç veya daha fazla çocuklu aileden gelmektedir.

2.1.6. Örneklemın Annelerinin Hayatta Olup Olmamasına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların annelerinin hayatta olup olmamasına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Annelerinin sağlık durumu	Sayı	Yüzde	Geçerli yüzde
Sağ	165	99,4	99,4
Ölü	1	,6	,6
Toplam	166	100,0	100,0

Ankete katılan öğrencilerin sadece bir tanesinin annesinin hayatta olmadığı görülmektedir.

2.1.7. Örneklemin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların annelerinin öğrenim durumuna ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Annelerin öğrenim durumu nedir?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Okur-yazar değil</i>	75	45,2	45,7
	<i>İlkokul mezunu</i>	64	38,6	39,0
	<i>Okur yazar</i>	19	11,4	11,6
	<i>Ortaokul mezunu</i>	5	3,0	3,0
	<i>Üniversite Mezunu</i>	1	,6	,6
	<i>Total</i>	164	98,8	100,0
	<i>Cevapsız</i>	2	1,2	
Total		166	100,0	

Ankete katılan 166 öğrenciden %45'inin annesinin okuryazar olmadığı, %11'inin okuryazar olduğu, %39'unun ilkokul mezunu olduğu, %3'ünün ortaokul mezunu olduğu ve sadece bir kişinin annesinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu oranlara göre, anketimize denek olarak katılanların %45 gibi oldukça önemli bir oranının annesinin okuma yazma bilmediği ortaya çıkmış, oranın yüksekliği kadın nüfusta çok dikkat çekicidir. Bu da hala taşrada kadının eğitimi sorununun

2.1.8. Örneklemin Babalarının Hayatta Olup Olmamasına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların babalarının hayatta olup olmamasına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Babanızın sağlık durumu?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Sağ</i>	164	98,8	98,8
	<i>Ölü</i>	1	,6	,6
	<i>Cevapsız</i>	1	,6	,6
	<i>Total</i>	166	100,0	100,0

Ankete katılan öğrencilerin %98 inin babasının hayatta olduğu görülmektedir.

2.1.9. Örneklemin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların babalarının öğrenim durumuna ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Babanızın öğrenim durumu nedir?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Okur-yazar değil</i>	40	24,1	24,1
	<i>İlkokul mezunu</i>	63	38,0	38,0
	<i>Okuryazar</i>	21	12,7	12,7
	<i>Ortaokul mezunu</i>	15	9,0	9,0
	<i>Lise Mezunu</i>	20	12,0	12,0
	<i>Üniversite Mezunu</i>	6	3,6	3,6
	<i>Cevapsız</i>	1	,6	,6
	<i>Toplam</i>	166	100,0	100,0

Ankete katılan öğrencilerin %24 ünün okuma yazma bilmediği, %38 sinin ilkokul mezunu olduğu, %12.7 sinin okuryazar olduğu, %9 unun ortaokul mezunu olduğu, %12 sinin lise mezunu olduğu ve %3.6 sınıfın üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu oranlara bakıldığında öğrenci babalarının büyük çoğunluğunun okula gidememiş olduğu görülmektedir.

2.2. ALLAH'A İMAN VE İMANIN SEBEP, SONUÇ KAYNAK VE ORTAMI

2.2.1. Örneklemin Dini Bilgi Düzeylerine Göre Dağılımı

Yeterli dini bilgiye sahip misiniz?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Evet</i>	52	31,3	31,9
	<i>Kısmen</i>	84	50,6	51,5
	<i>Hayır</i>	27	16,3	16,6
	<i>Cevapsız</i>	3	1,8	
Toplam		166	100,0	

Ankete katılanların %31 i yeterli dini bilgiye sahip olduğunu, %50 si kısmen dini bilgiye sahip olduğunu ve %16 sınıfın yeterli dini bilgiye sahip olmadığını düşünmektedir. İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin kendilerini yeterli düzeyde dini bilgiye sahip görmemeleri okudukları okul türüne bakıldığında irdelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani %16'lık bu oran İmam Hatip Liseleri'nde verilen dini eğitimin çok ta yeterli olmadığını yahut öğrencileri doyurucu olmadığını bize göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu oran ayrıca taşradaki eğitim düzeyinin kalitesi ile de ilişkilendirilebilir. Zira örneğin Üsküdar İmam Hatip Lisesi'nde okuyan bir öğrencinin okulundaki eğitim düzeyi ile ilgili bu cevaba paralel yönde düşünmediği oldukça muhtemeldir.

2.2.2. Örneklemin Allah'a İnanç Durumuna Göre Dağılımı

Allah'ın varlığı konusunda inancınıza en uygun ifade hangisidir?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Allah'ın varlığına inanıyorum fakat çözemediğim bazı hususlar var.</i>	27	16,3	17,1
	<i>Ailem ve çevremdekiler Allah'ın varlığını kabul ettikleri için bende inanıyorum.</i>	33	19,9	20,9
	<i>Allah'ın varlığına kesin olarak inanıyor ve hiçbir şüphe taşıyorum.</i>	95	57,2	60,1
	<i>İmam Hatip Lisesinde okuduğum için inanmak zorunda hissediyorum.</i>	1	,6	,6
	<i>Allah'ın varlığı konusuna ilgi duymuyorum.</i>	2	1,2	1,3
	<i>Toplam</i>	158	95,2	100,0
	<i>Cevapsız</i>	8	4,8	
Toplam		166	100,0	

Allah'ın varlığı konusunda inancınıza en uygun ifade sorusuna ankete katılanların %16 sı Allah'ın varlığına inanıyorum fakat çözemediğim bazı hususlar var, %20 si ailem ve çevremdekiler Allah'ın varlığını kabul ettikleri için bende inanıyorum, %57,2 si Allah'ın varlığına kesin olarak inanıyor ve hiçbir şüphe taşıyorum, %1,2 si Allah'ın varlığı konusuna ilgi duymuyorum şeklinde cevap vermiştir. Verilen cevaplara bakıldığında öğrencilerin varlık konusunda sıkıntılı diyebileceğimiz düzeyde bilgi ve kaynak sıkıntısı olduğu görülmektedir. Öğrencilerin kafalarına takılan ve çözmekte zorlandığı hususların olması verilen eğitimlerin sorgulanmasını gerektirmektedir. Aşağı yukarı %36'lık bir kısım Allah'ın varlığıyla ilgili iman eksenli bir sorun yaşamaktadır, bu gençliğimizin yetiştirilmesinde ya yeterince titizi davranılmadığını ya da gençlerin sorularına cevap verecek düzeyde bir eğitim çevresine sahip olmadıklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Henüz Allah'a iman noktasında problem yaşayan gençliğin sonrasında kendilerinde beklenen büyük vazifeleri yerine getirip getirmememe hususunda ne kadar etkin ve yetkin davranabilecekleri de ayrı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

2.2.3. Örneklemin İmanın Oluşumunda Etkin Olan Faktörlere Göre Dağılımı

Allah'ın varlığına inanma ya da inanmama hakkındaki kararının oluşmasında aşağıdaki faktörlerden hangisi en etkili olmuştur?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Ailem</i>	67	40,4	47,9
	<i>Okulum ve öğretmenlerim</i>	24	14,5	17,1
	<i>Okuduğum kitaplar</i>	36	21,7	25,7
	<i>Din adamları</i>	8	4,8	5,7
	<i>Diğer</i>	5	3,0	3,6
	<i>Cevapsız</i>	26	15,7	
Toplam		166	100,0	

Allah'ın varlığına inanma ya da inanmama hakkındaki kararlarının oluşmasında en etkili faktörün ne olduğu sorusuna, ankete katılanların %40,4 ü ailem, %14,5 i okulum ve öğretmenlerim, %21,7 si okuduğum kitaplar, %4,8 i din adamları ve %3 ü diğer olarak cevap vermiştir. İğdir İmam Hatip Lisesi'nde okuyan gençlerin yüzde %41'i Allah'ın varlığı gibi önemli bir konudaki bilgisini yine okulundan öğrenmek yerine ailesinden öğrenmektedir. Ailelerin ise bu konularda

2.3. DİNDARLIKLILA İLGİLİ TUTUMLAR

2.3.1. Örneklemin İbadet Sıklığına Göre Dağılımı

Allah'a hangi sıklıkla ibadet edersiniz?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Her zaman</i>	76	45,8	49,7
	<i>Hiçbir zaman</i>	26	15,7	17,0
	<i>Zaman Zaman</i>	50	30,1	32,7
	<i>Cevapsız</i>	14	7,8	
Toplam		166	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin %45,8 i Allah'a her zaman ibadet ettiğini, %30,1 sadece zaman zaman ibadet ettiğini ve %15,7 si ise hiç ibadet etmediğini vurgulamaktadır. Katılımcıların ibadetin dinleri için önemini kavrayamadıkları gözlemlenmektedir. Çünkü %16'lık hiçbir zaman ibadet etmem şeklindeki bir söylemsel oran gençlerin aslında dini konularda ne kadar lakayt olduklarını göstermektedir. İmam Hatip Liselerinin dini eğitim veren okullar olduğu düşünüldüğünde diğer okulların bu konuda durumunun nasıl olduğu ayrı bir sorgulama gerektirmektedir.

2.3.2. Örneklemin İbadet Ederken İçinde Bulunduğu Duygusal Duruma Göre Dağılımı

Allah'a ibadet ediyorsanız neler hissediyorsunuz?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Allah'a karşı görevlerimi yerine getirdiğim için huzurlu olurum</i>	58	34,9	43,0
	<i>Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım</i>	34	20,5	25,2
	<i>İbadet ederken kendimi güvende hissederim</i>	41	24,7	30,4
	<i>Herhangi bir şey hissetmem</i>	1	,6	,7

	<i>Diğer</i>	1	,6	,7
	<i>Cevapsız</i>	31	18,7	
Toplam		166	100,0	

Allah'a ibadet ettiğinizde neler hissediyorsunuz? Sorusuna ankete katılanların %34,9 u huzurlu olduğunu, %20,5 i Allah'a yakın olduğunu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyduğunu ve %24,7 si kendini güvende hissettiğini belirtmiştir. İbadet edenlerin ibadet esnasında çeşitli duygular yüklendiği görülmektedir.

2.3.3. Örneklemin İbadet Etmemenin Altında Yatan Nedenlere Göre Dağılımı

İbadetleri yapamıyorsanız sizce bunun sebebi aşağıdakilerden hangisidir?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>İbadetleri zor ve yorucu buluyorum</i>	23	13,9	17,2
	<i>Bilmediğim için yapamıyorum</i>	33	19,9	24,6
	<i>Tembellikten yapamıyorum</i>	38	22,9	28,4
	<i>İçimden ibadet etmek gelmiyor</i>	7	4,2	5,2
	<i>Diğer</i>	33	19,9	24,6
	<i>Cevapsız</i>	32	19,3	
Toplam		166	100,0	

İbadetleri yapamıyorsanız sizce bunun sebebi nedir? Sorusuna %13,9 u ibadetleri zor ve yorucu bulması sebebi ile %19,9 u bilmemesi sebebi ile %22,9 u tembellikten ve %4,2 si içinden ibadet etmek gelmediği için yapamadıklarını belirttikleri görülmektedir. İmam Hatip Lisesinde ibadet etmeyi bilmeyen ve içinden ibadet etmek gelmeyen öğrencilerin yüzdesinin azımsanmayacak düzeyde olduğu görülmektedir. İbadetler konusunda yeterli bir bilincin oluşmadığı yorumu yapılabilir. Gençlerin %36,8'i ibadetleri hem yorucu bulmakta hem de ibadetleri yaparken tembellik ettiğini açıkça ifade etmektedir. Ancak gençlerin imani zaaflarından değil de sadece tembellikten dolayı ibadet etmediklerinin bilinmesi de yine hala ümitvar olunabileceğini gösteren bir durumdur.

2.3.4. Örneklemin Dini Sohbetlerde En Çok Bahsedilen Konulara Göre Dağılımı

Arkadaşlarınızla yaptığınız dini sohbetlerde aşağıdaki konulardan hangisinden en çok bahsedersiniz?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Allah hakkında</i>	12	7,2	10,0
	<i>Hz. Muhammed hakkında</i>	17	10,2	14,2
	<i>Cennet-cehennem hakkında</i>	35	21,1	29,2
	<i>Melek ve şeytan hakkında</i>	14	8,4	11,7
	<i>İbadetler hakkında</i>	34	20,5	28,3
	<i>Kader hakkında</i>	2	1,2	1,7
	<i>Diğer</i>	6	3,6	5,0
	<i>Cevapsız</i>	46	27,7	
Toplam		166	100,0	

Arkadaşlarınızla yaptığımız dini sohbetlerde aşağıdaki konulardan hangisinden en çok bahsedersiniz? Sorusuna ankete katılanların %7,2 si Allah hakkında, %10,2 si Hz. Muhammed hakkında, %21,1 i cennet- cehennem hakkında, %8,4 ü melek ve şeytan hakkında, %20,5 i ibadetler hakkında ve %1,2 si kader hakkında konuştuklarını beyan etmişlerdir. Öğrenciler yaptıkları ve yapmadıkları için ahiret hayatlarında karşılaştıkları ödül ve cezalar ile ilgili daha çok

2.3.5. Örneklemin Dualarda Yapılan Yakarışların Konularına Göre Dağılımı

Dualarınızda Allah'tan en çok neyi istersiniz?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Derslerimde başarılı olmayı</i>	12	7,2	8,0
	<i>Manevi sıkıntılardan kurtulmayı</i>	22	13,3	14,7
	<i>Maddi sıkıntılardan kurtulmayı</i>	15	9,0	10,0
	<i>Günahlarımın affedilmesini</i>	29	17,5	19,3
	<i>Hepsi</i>	72	43,4	48,0
	<i>Cevapsız</i>	16	9,6	
Toplam		166	100,0	

Dualarınızda Allah'tan en çok neyi istersiniz? Sorusuna ankete katılanların %7,2 si derslerde başarılı olmak, %13,3 ü manevi sıkıntılardan kurtulmak, %9 u maddi sıkıntılardan kurtulmak, %17,5 i günahlarını affettirmek ve %43,4 ü hepsi için dua ettiklerini beyan etmişlerdir.

2.3.6. Örneklemin Hangi Sıklıkla Dua Ettiğine Göre Dağılımı

Allah'a hangi sıklıkla dua ediyorsunuz?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Çok dua ediyorum</i>	72	43,4	47,1
	<i>Zor durumda kaldığım zaman dua ediyorum</i>	27	16,3	17,6
	<i>Hiç dua etmiyorum</i>	24	14,5	15,7
	<i>Canım İsteddiği Zaman</i>	26	15,7	17,0
	<i>Asla Dua Etmem</i>	4	2,4	2,6

	<i>Cevapsız</i>	13	7,8	
Toplam		166	100,0	

Allah'a dua ediyor musunuz? Sorusuna ankete katılanların %43,4 ü çok dua ediyorum, %16,3 ü zor durumda kaldığım zaman dua ediyorum, %14,5 i hiç dua etmiyorum, %15,7 si canım istediği zaman dua ediyorum ve %2,4 ü asla dua etmem şeklinde beyanda bulunmuşlardır. İmam Hatip Lisesinde okuyan bu öğrencilerden asla dua etmem seçeneğini tercih edenlerin olması dikkat çekmektedir. Deneklerin en azından %44'ünün hala ibadet etmeseler dahi duaya devam etmeleri onların yaratıcıdan umut kesmediklerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

2.3.7.Örneklemin Kendilerinin Allah'a İhtiyaç Duyup Duymadıkları Konusundaki Bakış Açıklarına Göre Dağılımı

İnsanın Allah'a ihtiyacı var mıdır? O'na inanması, sığınması, güvenmesi şart mıdır?		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Cevaplar	<i>Ben önce kendime güvenirim. Başarıdan, paradan ve güçten başka insana güven veren başka bir güvence kaynağının olmadığını düşünüyorum.</i>	22	13,3	14,7
	<i>Bazen kendi kendime "Allah yardım etmezse kişi kendine yeterli olmaz mı?" diye düşünürüm</i>	36	21,7	24,0
	<i>Her insanın dayanacak, güvenecek bir şeye ihtiyacı vardır. En iyi dayanacak, güvenecek yerde her şeye gücü yeten Allah'tır.</i>	90	54,2	60,0
	<i>Cevapsız</i>	16	9,6	
Toplam		166	100,0	

İnsanın Allah'a ihtiyacı var mıdır? O'na inanması, sığınması, güvenmesi şart mıdır? Sorusuna ankete katılanların %13,3 ü Ben önce kendime güvenirim. Başarıdan, paradan ve güçten başka insana güven veren başka bir güvence kaynağının olmadığını düşünüyorum. Deneklerin bu soruya verdikleri cevapla dua etme sıklığına verdikleri cevap birbiriyle örtüşmektedir, yani denekler hala sığınacak ve güvenilecek tek sığınanın yaratıcı olduğunu düşünmektedirler.

GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Netice itibariyle;

- Araştırmaya katılanların çoğunluğu (%53) 14-15 yaşlarındaki gençlerden oluşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların %54'ü kız, %46'sı erkek öğrencilerden oluşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların çoğunluğu (%50) 9 ve 10.sınıftaki lisenin başlangıç düzeyindeki gençlerden oluşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların gelir durumu (%54) ile orta gelir grubuna mensup gençlerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir.
- Kardeş sayısı itibariyle çoğunluk yani %82'lik bir kesim üç veya daha fazla çocuklu aileye mensupturlar.
- Araştırmaya katılanların çoğunluğunun (%99) annesi sağ ve hayattadır. Ancak hayatta olan kesimin %85'lik kısmı da ya okuryazar değildir ya da sadece ilkokul mezunudur.
- Araştırmaya katılanların babaları %98 oranında hayatta ve sağ ancak bu deneklerin %38'i ilkokul diğerleri de ilkokul üstü bir öğrenim düzeyine sahiptir.

Bu demografik özelliklerden çıkarılabilecek sonuç şudur ki, bu öğrencilerin büyük çoğunluğu bayan, yaş aralıkları 14-15 iken, anne ve babaları açısından ebeveynlerinin çoğunluğu sağ ve çocuklarını eğitime imkanına sahip ancak eğitebilecek kültür ve tahsil düzeyinden yoksun bir denek ailesi profiline sahiptirler. Bu yoksunluğun ana ve temel nedeni kuşkusuz ki tahsil düzeyidir.

Şimdi gençlerin Allah tasavvuru ile ilgili kanaatlerine geçelim.

- Gençlerin %51'i kısmen %31'i de tamamen yeterli bir dini bilgi düzeyine sahip olduğuna inanmaktadır. Yani gençlerin çoğunluğu dini bilgisinin tamamen yeterli olmadığını düşünmektedir.
- Gençler kendilerine sunulan Allah'ın varlığı ile ilgili inançlarına ilişkin

ibarelerden en çok (%57) “Allah’ın varlığına kesin olarak inanıyor ve hiçbir şüphe taşımıyorum.” ibaresini tercih etmişlerdir. Bu da gençlerin dini bilgileri yeterli olmasa da inan nokta-i nazarından ciddi bir karmaşa yaşamadıklarını gösterir. Ancak “Ailem ve çevremdekiler Allah’ın varlığını kabul ettikleri için bende inanıyorum.” diyen %20lik kesimin bu konuda ciddi tatmin edici bilgiye ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca “Allah’ın varlığına inanıyorum fakat çözemediğim bazı hususlar var.” diyen %17’lik kesimin de bu konuda sorularının tatmin edilmesi gerekmektedir. İlâveten eğitim gördükleri kurum İmam Hatip olan bu gençlerin dini eğitim veren bir okulda okuyup hala bunlar hakkında sorularla zihinlerinin kurcalanması oldukça dikkat çekicidir.

- Örnekleme grubu kendilerinin inanç biçimlerinin oluşumunda en çok ailelerinin(%40), onun ardından okudukları kitapların (%21), onun hemen ardından da okul ve öğretmenlerinin(%17) etkin olduğunu söylemişlerdir. Bu da göstermektedir ki, ne aile ne kitaplar ve nede öğretmenler gençlerin kafalarındaki sorularını yeterince tatmin etmemektedir.
- Aynı gençler arasında her zaman ibadet ettiğini söyleyenlerin oranı(%46), zaman zaman ibadet ettiğini söyleyenlerin oranı (%30), ve hiç ibadet etmediklerini söyleyenlerin oranı hiç de azımsanmayacak bir oran olan (%14)’tür. Bu da göstermektedir ki, gençlerin inandıklarını yaşamak noktasında belli oran da da olsa hala sıkıntıları vardır.
- Gençlerin (%20)’si ibadet ederken bir heyecan duyduklarını ve (%24)’ü de bir güven duygusu hissettiklerini beyan etmişlerdir. Klan kısmı ise sadece vazife düşüncesiyle ibadet ettiğini söylemiştir. Bu da gençlerin yaklaşık %56’sının sadece vazife düşüncesiyle ibadet ettiğini göstermektedir.
- Gençlerin (%14)’ü ibadetleri zor ve yorucu bulurken, (%19)’u ibadet etmeyi bilmediklerinden (%22)’si de sadece tembellikten ibadet etmediklerini söylemişlerdir.
- Dost sohbetlerinde Allah hakkında konuştuklarını söyleyenlerin sayısı %7’dir.
- Dua ederken Allah’tan en çok neyi istersiniz sorusuna derslerinde başarılı olmayı isteyenlerin oranı (%7), maddi sıkıntılardan kurtulmak için dua

edenlerin oranı %9, manevi sıkıntılardan kurtulmak için dua edenlerin oranı %13 ve günahlarına bağışlanma dileyenlerin oranı da %17'dir. Bu da çoğunluğun manevi boyutu önemseydiğini göstermektedir.

- İnsanın Allah'a ihtiyacı var mıdır? Sorusuna verilen cevaplara göre en çok güvenilecek merci Allah'tır diyenlerin oranı %54, bunu kendisi de bazen kendine soru edindiğini belirtenlerin oranı %21, en çok kendime güvenirim diyenlerin oranı da %13'tür. %13 en çok kendime güvenirim diyerek gençliğin verdiği haleti ruhiye ile Allah tasavvurunun kendilerinden henüz oturmadığını açıkça göstermişlerdir.

Kuşkusuz ki çalışmamız bu konuda söylenmiş ne son nede ilk sözdür, ancak konuyu ilk defa olarak İmam Hatip Liselerinde ele almış olması açısından konuya açılmış oldukça önemli bir parantezdir, ama son parantez değildir. Bu sonuçlar bize şunu göstermiştir ki, İmam Hatip Liselerinin programı inanç eksenli boyut itibariyle yeniden düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akseki, Ahmet Hamdi; *İslam*, Ankara, 1943.
- Armstrong, Karen; *Tanrı'nın Tarihi*, çev. Okay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu; Ayraç Yay., Ankara, 1998.
- Arslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri*, V.Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- Baş, Erdoğan, İnci, Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam*, Erkam yay., İstanbul, 2004.
- Bozan, İrfan; *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri-Bir Kurum: D.İ.Başkanlığı*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2007.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ocak 1951.
- Çapcıoğlu, İhsan & Akyüz, Niyazi; *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara, 2011.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Yay., Ankara, 1997, s. 284.
- Din Eğitimi Raporu, Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı. Ankara,1995.
- Dündar, Fatma Gonca; *Çocuklarını İ.H.L.'ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L.'ni tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği)* ,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,2008.
- Düzgün, Şaban Ali, Sosyal Teoloji, Lotus Yay., Ankara, 2010.
- Gündüz, Şinasi; *F IV. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu*, Ankara, 1998.

Kesler, M. Fatih *Kur'ân'da Yahûdiler ve Hıristiyanlar*, TDV yay., Ankara, 1993, 6;

Kaya, Remzi; *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitap*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 1993.

Kutsal Kitap, *Orhan Matbaası*, İstanbul, Mart/2003.

Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, Pınar Yay., İstanbul, 1992.

Mutçalı, *Serdar Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay, İstanbul/Aralık-1995.

Özsoy, Ömer & Güler, İlhami; *Konularına göre Kur'an: Sistematik Kur'an Fihristi*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1997.

Öztürk, Emine, *Aşk Sosyolojisi*, Cinius Yay., İstanbul, 2013.

Redhouse, *İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce Sözlük.*, Milliyet Yay. İstanbul, 1992.

Toplaoğlu, Bekir; *Kelam İlmi Giriş*, Damla Yay., İstanbul, 2012, s.69-70.

Tunçbilek, Hasan Hüseyin; *"İslam'ın Dışındaki Monoteist Düşünce ve İnançlarda Uluhiyet Anlayışı"*, Marife, Sayı: I, 2003.

Tümer, Günay & Küçük, Abdurrahman; *Dinler Tarihi*, Berikan Yay., Ankara, 2009.

Türkiye'de Din Eğitimi Ve Öğretimi, *İHL'nin Kuruluşunun Kırkıncı Kuruluş Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı*, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul, 1993.

Ünsür, Ahmet; *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>; (Erişim Tarihi:15.03.2012)

<http://tkb.meb.gov.tr/yonetmelik/Imam%20Hatip%20Okulu%20Idare%20Y%C3>

%B6netmeli%C4%9Fi.htm; (Erişim Tarihi: 13 Mart 2012)

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html, (Erişim Tarihi:13 Mart 2012)

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html, (Erişim Tarihi: 2Mart 2012)

http://necdeticel.com.tr/haberler/allah_kelimesinin_asli_nereden-
gelmektedir_2.htm;(ErişimTarihi: 16. şubat. 2011)

EK: ANKET

Saygıdeğer Katılımcı;

Elinizdeki anket, bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Bu araştırma İğdır Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi Anabilim Dalı tarafından yürütölmektedir. Vereceğiniz cevaplarda samimi olmanız çalışmanın başarıyla sonuçlanması için önemlidir. Cevaplar bilimsel amaçlarla ve gruplandırılarak değerlendirileceğinden dolayı isminizi yazmanıza gerek yoktur. Soruların tümünü cevaplamanızı bekler, ilgi ve yardımlarınız için teşekkür ederim.

Abduselam TALUK

İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakölteği

(ataluk@gmail.com)

BÖLÜM I

Bu bölümde kişisel bilgileriniz, ilişkin sorular bulunmaktadır. Her soruda durumunuza uyan seçeneği lütfen **X** işareti koyunuz.

---

1) Cinsiyetiniz: ( ) Erkek   ( ) Kadın

---

2) Yaşınız:

( ) 12-13 yaş   ( ) 14-15 yaş   ( ) 16-17 yaş   ( ) 18-19 yaş

---

3) Sınıfınız:

( ) 9. Sınıf   ( ) 10. Sınıf   ( ) 11. Sınıf   ( ) 12. Sınıf

---

4) Maddi Durumunuz:

( ) ok İyi   ( ) İyi   ( ) Orta   ( ) Kötü   ( ) ok Kötü

---

5)Kardeş sayısı:

Yok   1   2   3   4   5   6   7

8   9   10   11 Kardeş Ve Üzeri

---

6)Annenizin durumu: Sağ   Ölü

---

7) Annenizin öğrenim durumu:

Okur-yazar değil   ilkokul mezunu   Okur-yazar

Ortaokul mezunu   Lise mezunu   Üniversite mezunu

---

8)Babanızın durumu: Sağ   Ölü

---

9) Babanızın öğrenim durumu:

Okur-yazar değil   ilkokul mezunu   Okur-yazar

Ortaokul mezunu   Lise mezunu   Üniversite mezunu

---

10)Yeterli dini bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Evet   Kısmen   Hayır

---

11)Allah'ın varlığı konusunda inancınıza en uygun ifade aşağıdakilerden hangisidir?

Allah'ın varlığına inanıyorum fakat çözemediğim bazı hususlar var.

Ailem ve çevremdekiler Allah'ın varlığını kabul ettikleri için bende inanıyorum.

Allah'ın varlığına kesin olarak inanıyor ve hiçbir şüphe taşıyorum.

İmam Hatip Lisesinde okuduğum için inanmak zorunda hissediyorum.

Allah'ın varlığı konusuna ilgi duymuyorum.

---

12)Allah'ın varlığına inanma ya da inanmama hakkındaki kararının oluşmasında aşağıdaki faktörlerden hangisi en etkili olmuştur?

Ailem

Okulum ve öğretmenlerim

Okuduğum kitaplar

Din adamları

Diğer

---

13) Allah'a hangi sıklıkla ibadet eder misiniz?

Her zaman

Hiçbir zaman

Zaman zaman

---

14) Allah'a ibadet ediyorsanız neler hissediyorsunuz?

Allah'a karşı görevlerimi yerine getirdiğim için huzurlu olurum

Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım

İbadet ederken kendimi güvende hissederim

Herhangi bir şey hissetmem

Diğer

---

15) İbadetleri yapamıyorsanız sizce bunun sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

İbadetleri zor ve yorucu buluyorum

Bilmediğim için yapamıyorum

Tembellikten yapamıyorum

İçimden ibadet etmek gelmiyor

Diğer

---

16) Arkadaşlarınızla yaptığınız dini sohbetlerde aşağıdaki konulardan hangisinden en çok bahsedersiniz?

Allah hakkında

Hz. Muhammed hakkında

Cennet-cehennem hakkında

Melek ve şeytan hakkında

İbadetler hakkında

Kader hakkında

Diğer

---

17) İnsanın Allah'a ihtiyacı var mıdır? O'na inanması, sığınması, güvenmesi şart mıdır?

Ben önce kendime güvenirim. Başarıdan, paradan ve güçten başka insana güven veren başka bir güvence kaynağının olmadığını düşünüyorum.

Bazen kendi kendime "Allah yardım etmezse kişi kendine yeterli olmaz mı?" diye düşünürüm

Her insanın dayanacak, güvenecek bir şeye ihtiyacı vardır. En iyi dayanacak, güvenecek yerde her şeye gücü yeten Allah'tır.

---

18) Allah'a hangi sıklıkla dua ediyorsunuz?

Çok dua ediyorum

Zor durumda kaldığım zaman dua ediyorum

Hiç dua etmiyorum

Canım istediği zaman

Asla dua etmem

---

19) Dualarınızda Allah'tan en çok neyi istersiniz?

Derslerimde başarılı olmayı

Manevi sıkıntılardan kurulmayı

Maddi sıkıntılardan kurtulmayı

Günahlarımın affedilmesini

Hepsi